

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Změny právní úpravy důchodového pojištění od 1. 1. 2010

Bakalářská práce

Vedoucí práce:
JUDr. Martin Šimák, Ph.D.

Autor:
Alena Papežová

5. 5. 2011

Změny právní úpravy důchodového pojištění od 1. 1. 2010

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá významnými změnami v oblasti důchodového pojištění, k nimž došlo, v rámci první etapy důchodové reformy, od 1. ledna 2010 a které se týkají podmínek nároku na důchody a stanovení jejich výše. Hlavním účelem těchto změn je přispět k dlouhodobé finanční udržitelnosti českého důchodového systému.

V teoretické části bakalářské práce jsou popsány základní principy důchodového pojištění, financování systému důchodového pojištění, podmínky nároku na jednotlivé druhy důchodů a nejvýznamnější změny právní úpravy důchodového pojištění účinné od 1. 1. 2010 ve srovnání s právní úpravou účinnou do 31. 12. 2009.

Cílem práce bylo zjistit hlavní problémy, které se v praxi vyskytují při aplikaci parametrických změn v důchodovém pojištění účinných od 1. 1. 2010 a zjistit možný dopad těchto změn na občany. Pro praktickou část bakalářské práce byl zvolen kvalitativní výzkum, metoda dotazování, technika polořízeného rozhovoru. Celkem bylo vedeno 10 rozhovorů se zaměstnanci důchodového oddělení okresních správ sociálního zabezpečení.

Z výzkumu vyplynulo, že hlavní problémy v praktickém provádění důchodového pojištění vyplývají především ze složité a pro občany špatně pochopitelné právní úpravy. Nedostatečná orientace v právní úpravě snižuje schopnost správného rozhodnutí klientů v oblasti jejich důchodových nároků. Účinky parametrických změn v oblasti starobních důchodů a náhradních dob pojištění se budou projevat postupně a ovlivní důchodové nároky občanů, které vzniknou v budoucnu. S postupným prodlužováním důchodového věku může dojít k nárůstu invalidity a zvýšení nezaměstnanosti u starších občanů. U předčasných starobních důchodů se dopad vyšší redukce procentní výměry při předčasném odchodu do důchodu o více než 720 dnů před dosažením důchodového věku projevil vyšším snížením procentní výměry již u dávek přiznaných po 31. 12. 2009. Výsledky práce mohou posloužit ke zvýšení informovanosti v této oblasti i jako námět k další diskusi o reformě důchodového systému.

Legal Regulation Alterations of the Retirement Pension Insurance since 1 January 2010

Abstract

The Bachelor thesis deals with the essential alterations in the field of the retirement pension insurance which occurred in the framework of the first stage of the pension reform since 1 January 2010 and which concerns conditions regulating pension claims and decides on the amount of pensions. The main purpose of the alterations is to contribute to the long-term financial sustainability of the Czech pension system.

The theoretical part describes the basic principals of the retirement pension insurance, the financing of the pension insurance system, conditions of the pension claim to the particular types of pensions and the most important legal regulation alterations of the retirement pension insurance effective since 1 January 2010 in comparison to the legal regulation effective till 31 December 2009.

The aim of my work was to find out the main problems occurring in the process of practical application of the parametric changes in the retirement pension insurance effective since 1 January 2010 and to find out possible impact of the changes on citizens. For the practical part of my work I chose the qualitative research, the questioning method and the technique of the semi-controlled dialogue. In total there were interviewed ten employees working at the pension departments of the regional social security authorities.

The research shows that the main problems in the practical application of the retirement pension insurance arise in particular from the complicated legal regulation which is difficult to understand. Insufficient knowledge of the legal regulation reduces clients possibility to make the right decision on their pension claims. Parametric changes in the sphere of old-age pensions and alternative insurance periods will manifest gradually and will affect pension claims which will occur in the future. Gradual prolongation of the retirement age may result in the growth of disability and the increase of unemployment in case of the older citizens. In case of the early retirement the impact of the higher reduction of the percentage assessment, supposing the person retired more than 720 days before he was entitled, resulted in the higher reduction of the

percentage assessment as early as at the benefits awarded after 31 December 2009. The thesis results can contribute to better awareness and knowledge of the issue and it can also serve as a topic for further discussion about the pension system reform.

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 5. 5. 2011

.....
Alena Papežová

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce panu JUDr. Martinu Šimákovi, Ph.D. za cenné rady, vstřícnost, trpělivost a čas věnovaný odbornému vedení při zpracování bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	8
1. SOUČASNÝ STAV	9
1.1 Sociální zabezpečení	9
1.1.1 Historický vývoj sociálního zabezpečení	9
1.1.2 Obsah a cíle sociálního zabezpečení.....	11
1.1.3 Systém sociálního zabezpečení.....	12
1.2 Důchodové pojištění v České republice	13
1.2.1 Právní úprava důchodového pojištění.....	13
1.2.2 Základní principy důchodového pojištění.....	14
1.2.3 Financování systému důchodového pojištění	15
1.2.4 Účast na důchodovém pojištění	16
1.2.5 Důchody a druhy důchodů	18
1.2.5.1 Starobní důchody	18
1.2.5.2 Invalidní důchod	24
1.2.5.3 Pozůstalostní důchody	27
1.2.5.4 Výpočet důchodu	29
1.2.6 Řízení ve věcech důchodového pojištění.....	32
1.2.7 Důchodové pojištění a demografický vývoj	32
2. CÍL PRÁCE	34
3. METODIKA	35
3.1 Použité metody a techniky sběru dat	35
3.2 Výběr a charakteristika výzkumného souboru.....	36
3.3 Otázky pokládané respondentům.....	37
4. VÝSLEDKY	39
5. DISKUSE	50
6. ZÁVĚR	60
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	62
8. KLÍČOVÁ SLOVA	66
9. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	67
10. PŘÍLOHY	68

ÚVOD

V rámci první etapy důchodové reformy byl dne 17. července 2008 schválen Parlamentem České republiky zákon č. 306/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Zákon nabyl účinnosti v zásadě dnem 1. ledna 2010. Změny provedené tímto zákonem jsou označovány jako „parametrické“ a jejich hlavním účelem je přispět k dlouhodobé finanční udržitelnosti českého důchodového systému. Týkají se zejména podmínek nároku na důchody, stanovení výše důchodů, nového vymezení invalidity a náhradních dob pojištění (30).

Cílem teoretické části mé bakalářské práce je nastínit problematiku důchodového pojištění a na základě analýzy právní úpravy důchodového pojištění účinné do 31. 12. 2009, právní úpravy účinné od 1. 1. 2010 a dostupné odborné literatury popsat nejvýznamnější změny právní úpravy důchodového pojištění účinné od 1. 1. 2010.

Cílem praktické části práce je pomocí kvalitativního výzkumu zjistit hlavní problémy, které se v praxi vyskytují při aplikaci parametrických změn v důchodovém pojištění účinných od 1. 1. 2010 a zjistit možný dopad těchto změn na občany.

System důchodového pojištění v České republice a jeho reforma je již řadu let předmětem politických i odborných diskusí. Toto téma jsem si pro svoji bakalářskou práci zvolila pro jeho aktuálnost a také proto, že od roku 1994 pracuji na Okresní správě sociálního zabezpečení v Táboře, kde se zabývám prováděním důchodového pojištění osob samostatně výdělečně činných. Uvedená problematika mi tudíž není cizí.

Důchodový systém, tak jak byl a stále ještě je nastaven, naučil lidi spoléhat výhradně na stát. Odborníci se však shodují v tom, že v blízké budoucnosti důchod vyplácený ze státem spravovaného průběžného pilíře nebude dostačující k zajištění přiměřené životní úrovně ve stáří. Dostatečná úroveň informovanosti o nastavení stávajícího důchodového systému i o jeho změnách a principech, na základě kterých funguje, je podle mého názoru jedním ze základních předpokladů ke správnému rozhodnutí a volbě možností, jak si stáří zajistit podle vlastních představ.

1. SOUČASNÝ STAV

1.1 Sociální zabezpečení

1.1.1 Historický vývoj sociálního zabezpečení

Pojem sociální zabezpečení vznikl až ve 20. století a jeho historickým předchůdcem byl pojem chudinská péče (32). Nejstarší uspořádání péče o sociálně potřebné bylo založeno na společném úsilí (solidaritě) rodu o přežití. Rodová solidarita nevytvářela žádné zvláštní instituce, ale řešila problémy potřebných členů v daném rodovém či rodinném uspořádání. Teprve s dělbou práce vznikl problém péče o ty, kteří nebyli schopni se o sebe postarat (33). Ve středověku se díky rozvoji církve a křesťanství rozvíjela péče o chudé poskytovaná kláštery a později farnostmi. Postupně došlo k přechodu odpovědnosti za sociální situaci členů společnosti z církve na feudála a posléze na stát a obec (10).

System povinného sociálního pojištění zavedl na konci 19. století německý kancléř Otto von Bismarck. V roce 1883 bylo v Německu uzákoněno povinné nemocenské pojištění, v roce 1884 bylo upraveno úrazové pojištění a v roce 1889 starobní a invalidní pojištění. Povinné sociální pojištění bylo krátce poté zavedeno i pro rakouskou část Rakouska-Uherska, tedy i pro české země. Protože v té době byl předsedou vlády JUDr. Eduard hrabě von Taaffe, bývají tyto zákony označovány jako Taafeho reforma. V rámci této reformy byl v roce 1888 přijat zákon o úrazovém pojištění dělníků, zákon o nemocenském pojištění dělníků a v roce 1889 zákon o bratrských pokladnách. Po svém vzniku převzala Československá republika na základě tzv. recepční normy od Rakouska-Uherska právní předpisy ze sociální oblasti do svého zákonodárství (32).

Vývoj sociálního zabezpečení po vzniku Československé republiky

Nejvýznamnějším právním předpisem přijatým po vzniku Československa byl zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Nemocenské pojištění podle tohoto zákona zajišťovaly nemocenské pojišťovny, pojištění invalidní a starobní prováděla Ústřední sociální pojišťovna (32).

V roce 1948 byl přijat zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, který nahradil dosavadní systémy z konce 19. a začátku 20. století. Zákon vycházel z principů modelu národního pojištění vypracovaných v roce 1942 britským politikem lordem Beveridgem. Národní pojištění zahrnovalo všechny občany, tudíž nejen zaměstnance, ale i osoby samostatně hospodařící a příslušníky svobodných povolání. Tímto zákonem vznikly nové druhy dávek (např. rodinné přídatky, důchod manželky) a byly organizačně sjednoceny všechny druhy pojištění. Zároveň bylo stanoveno pojistné na důchodové pojištění ve výši 10 % vyměřovacího základu a jeho úhrada byla rozvržena stejným dílem na zaměstnavatele a zaměstnance, přičemž do fondu přispíval i stát. Na svou dobu znamenal tento zákon velký sociálně politický pokrok. Při následujících sociálních reformách z let 1951, 1956, 1964 a 1988 byly základní zásady tohoto zákona nahrazeny „sovětským modelem“ paternalistického typu, a tudíž došlo k převzetí péče o občany státem. Rozvíjelo se přednostně jen zaměstnanecké zabezpečení a pojištění osob samostatně hospodařících se záměrně nechalo zaostávat (13, 32, 33).

Zákonem č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení bylo do soustavy sociálního zabezpečení zapracováno několik deformací, zejména rozdělení pracovníků do tří pracovních kategorií a stanovení výhodnějších podmínek pro přiznání důchodu v preferovaných důchodových kategoriích. Byl odstraněn dosavadní způsob financování sociálního zabezpečení a nahrazen financováním ze státního rozpočtu. Další deformace do systému přinesla reforma z roku 1964 (zákon č. 101/1964 Sb.), neboť byla do důchodové konstrukce zavedena řada omezení oslabujících principy zásluhovosti. Byla zavedena progresivní daň z důchodu, čímž došlo k porušení politicko-právní zásady nepřipustnosti odnětí jednou získaných práv. Tyto nedostatky odstranil zákon č. 121/1975 Sb., který zrušil zdanění důchodů, sjednotil důchodové zabezpečení zaměstnanců a družstevních rolníků. Při koncipování zákona č. 100/1988 Sb., se vycházelo z toho, že většina hlavních principů soustavy sociálního zabezpečení v zásadě vyhovuje. Soustava sociálního zabezpečení však nebyla připravena řešit důsledky nastoupeného ekonomického vývoje, a to z mnoha důvodů. Systém byl statický a obsahoval řadu omezení, zejména maximální výše důchodu. Důsledkem této skutečnosti bylo kromě zaostávání vývoje průměrné výše důchodů i vytváření rozdílů

mezi důchody přiznanými v různých obdobích a též neexistoval valorizační mechanismus. Soustava nebyla připravena na budoucí demografický vývoj, jehož důsledkem bude zvyšující se podíl starých občanů, a tedy i zhoršování poměru počtu občanů pobírajících důchod a počtu ekonomiky aktivních občanů, platicích příspěvky do systému. Nízký důchodový věk, dále snížený pro ženy a některé kategorie dělníků vykonávajících namáhavou práci, vedl k tomu, že systém starobních důchodů poskytoval důchody velkému počtu zdatných občanů. Ve výši důchodů nebyla zohledňována celoživotní úroveň pracovních příjmů, prakticky se započítávalo pouze pět posledních let pracovní činnosti. Systém nedával prostor pro zajištění se pro případ sociální události vlastním přičiněním (13).

Po změně politického systému v listopadu 1989 byly realizovány v oblasti sociálního zabezpečení rozsáhlé změny. Mezi první patřilo zrušení preferencí v důchodovém systému (osobních důchodů), odstranění diskriminace osob samostatně výdělečně činných či zavedení valorizace důchodů. Dále bylo převedeno nemocenské pojištění ze správ odborů a organizačně sjednoceno s důchodovým pojištěním v rámci České správy sociálního zabezpečení, zavedeno pojistné na sociální pojištění jako zvláštní platba mimo daňový systém. Významnou změnu znamenalo zavedení nového dávkového systému státní sociální podpory (zákon č. 117/1995) a schválení nového zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění (32).

1.1.2 Obsah a cíle sociálního zabezpečení

Obsah sociálního zabezpečení poprvé vymezila úmluva č. 102 z roku 1952 o sociální bezpečnosti (minimální standardy), přijatá Mezinárodní organizací práce. Na tuto úmluvu pak navazují všechny další úmluvy a charty včetně dokumentů Rady Evropy a Evropské unie. Podle úmluvy č. 102 z roku 1952 se v rámci sociálního zabezpečení poskytuje pomoc lidem v případě stáří, zdravotního poškození a invalidity, úmrtí živitele, nemoci, pracovního úrazu a nemoci z povolání, těhotenství a mateřství, rodičovství a nezaměstnanosti (34).

K základním cílům současného sociálního zabezpečení patří:

- regulace odpovědnosti občanů za jejich budoucnost (prostřednictvím povinných pojistných systémů),
- stanovení míry a forem sociální solidarity (povinný nebo dobrovolný transfer prostředků skrze daňovou soustavu nebo sponzorováním),
- prosazování a ochrana sociálních práv, obsažených zejména v článcích 22 až 25 Všeobecné deklarace lidských práv (32).

1.1.3 Systém sociálního zabezpečení

Na počátku 90. let byly v České republice v rámci transformace systému sociálního zabezpečení na systém sociální ochrany obyvatelstva zahájeny práce na vytvoření tří vzájemně na sebe navazujících systémů, a to systému sociálního pojištění, systému státní sociální podpory a systému sociální pomoci (13).

1. *Systém sociálního pojištění* - zajišťuje sociální situace, na které je možné se dopředu připravit (pojistit) formou odložení části své dnešní spotřeby na krytí budoucí nejisté sociální události. Ze sociálního pojištění jsou zajištěny sociální potřeby občanů v těch případech, kdy v důsledku sociální události dojde ke ztrátě příjmu z výdělečné činnosti (např. mateřství, nemoc, invalidita, stáří nebo ztráta živitele). V současnosti do systému sociálního pojištění patří:

- důchodové pojištění a penzijní připojištění,
- nemocenské pojištění (13).

2. *Systém státní sociální podpory* – řeší sociální situace, které jsou na základě určitého společenského konsenzu uznány za zřetele hodné, a je tedy účelné rodinu (především rodinu s dětmi) podpořit. Mezi situace zabezpečené z tohoto systému patří např. narození dítěte, péče o dítě v ranném stádiu apod. (13).

3. *Systém sociální péče (pomoci)* – zahrnuje řešení obtížné sociální situace - stavu hmotné a sociální nouze, které občan není schopen řešit sám nebo s pomocí vlastní rodiny. Sociální pomoc je poskytována v těchto formách:

- sociální služby,
- sociálně právní ochrana a dávky sociální pomoci (13).

1.2 Důchodové pojištění v České republice

V rámci základního důchodového pojištění jsou zabezpečeny všechny případy dlouhodobého ohrožení následkem sociální události, při níž dojde ke ztrátě zdroje obživy a schopnosti si takový zdroj zajistit. Mezi sociální situace zabezpečené dlouhodobými dávkami patří stáří, invalidita a úmrtí živitele (13).

1.2.1 Právní úprava důchodového pojištění

Oblast důchodového pojištění není upravena komplexně v jednom zákoně, nýbrž vlivem historického vývoje je problematika důchodového pojištění upravena ve třech základních zákonech. Oblast důchodového pojištění je upravena i právními předpisy Evropských společenství (jedná se o nařízení, která jsou přímo aplikovatelná a mají přednost před národními právními předpisy) (31).

Základním právním předpisem upravujícím nároky na důchody, způsob stanovení výše důchodů a další obecné otázky týkající se nároků na důchody a jejich výplatu je *zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZDP“)* (31).

Pojistné na důchodové pojištění upravuje *zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZPSZ)*, který vymezuje okruh poplatníků pojistného, stanoví sazby pojistného, vyměřovací základ pro odvod pojistného, způsob odvodu a sankce za porušení stanovených povinností apod. (41).

Organizaci a provádění důchodového pojištění upravuje zvláštní zákon, a to *zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZOPSZ“)*. Tento zákon stanoví úkoly orgánů sociálního zabezpečení, úkoly zaměstnavatelů při provádění důchodového pojištění, povinnosti občanů při provádění důchodového pojištění a jejich odpovědnost. ZOPSZ upravuje i řízení ve věcech důchodového pojištění a řízení ve věcech pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti (40).

1.2.2 Základní principy důchodového pojištění

Od roku 1996, ve kterém nabyl účinnosti zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, je základní důchodové pojištění založeno na následujících principech:

1. *Jednotná úprava* – pro jednotlivé skupiny pojištěnců, tj. zaměstnance v pracovním poměru, osoby ve služebním poměru, osoby samostatně výdělečně činné a ostatní skupiny platí jednotné zásady pro nároky na důchody a jejich výpočet (29).

2. *Povinná účast* – při splnění zákonem stanovených podmínek je důchodový systém povinný pro všechny ekonomicky aktivní osoby. Občan se nemůže vyvázat z důchodového pojištění a přestat platit pojistné, a to i kdyby měl dostatečné příjmy k zajištění svého stáří. V určitých případech se však naopak může sám přihlásit k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění (34).

3. *Obligatornost dávek* – při splnění stanovených podmínek vzniká na dávku z důchodového pojištění právní nárok. Dobrovolné dávky důchodové pojištění neupravuje (34).

4. *Zajištění soudní ochrany* - navazuje na princip nárokovosti dávek, ve věcech důchodového pojištění se uplatňuje soudní přezkoumávání rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení a ostatních plátců důchodů, která se týkají důchodů z důchodového pojištění (29).

5. *Státní garance* – důchody z důchodového pojištění jsou zajišťovány státem, důchodové pojištění provádějí státní orgány. Výdaje na důchodové pojištění jsou součástí výdajů státního rozpočtu (8).

6. *Sociální aspekt* – pro účely důchodového pojištění se zohledňují i náhradní doby pojištění, přestože za tyto doby občan neplatí pojistné na důchodové pojištění (8).

7. *Dynamičnost systému* – projevuje se především v aktualizaci hodnoty příjmů pojištěnců při výpočtu důchodů prostřednictvím koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu, čímž je zajištěno zachování reálné hodnoty výdělků občanů v jednotlivých letech pro výpočet důchodu. Dynamičnost se projevuje i stanovením pravidel pro pravidelné zvyšování již vyplácených důchodů, není stanovena omezující hranice výše důchodu (29).

8. *Solidarita* – v důchodovém pojištění se uplatňuje jednak princip solidarity pojištěnců s vyššími příjmy s pojištěnci s nižšími příjmy, který se projevuje zejména ve způsobu stanovení výše důchodu, neboť od určité výše se základ pro výpočet důchodu redukuje, tj. příjem se nezohledňuje plně. Dále se uplatňuje i solidarita osob ekonomicky aktivních s osobami, které již pobírají důchod (mezigenerační solidarita), neboť vybrané pojistné na důchodové pojištění slouží k úhradě vyplácených důchodů (8, 34).

9. *Zásluhovost* - pojistné na důchodové pojištění se platí z příslušného vyměřovacího základu, který pak slouží ke stanovení základu pro výpočet důchodu. Při výpočtu však dochází zákonem stanoveným způsobem k redukcí, která významným způsobem potlačuje zásluhové prvky ve výši důchodu, a to především u osob s nadprůměrnými příjmy v době jejich ekonomické aktivity. Tento princip je tedy uplatňován v omezené míře (8, 14).

10. *Ochrana nabytých práv* – projevuje se především při přijímání nových právních předpisů, kde je většinou v přechodných ustanoveních uzákoněno zachování nároků na dávky, které již byly získány podle předchozích předpisů, a to i v případě, že tyto dávky dosud nebyly přiznány (8).

1.2.3 Financování systému důchodového pojištění

Český důchodový systém je tvořen ze dvou částí. První pilíř tvoří povinné základní důchodové pojištění, které je dávkově definované (DB) a průběžně financované (PAYG). Jedná se o univerzální systém, který zabezpečuje všechny ekonomicky aktivní osoby. Důchod z povinného základního důchodového pojištění pobírá více než 99 % obyvatel ve věku vyšším, než činí věková hranice pro nárok na starobní důchod. Vedle povinného důchodového pojištění v českém důchodovém systému existuje dobrovolné doplňkové, příspěvkově definované (DC), kapitálově financované penzijní připojištění se státním příspěvkem. Další zdroj zajištění prostředků k financování následků sociálních událostí představují produkty komerčních pojišťoven (zejména životní pojištění). Penzijní připojištění a produkty komerčních pojišťoven se na příjmech důchodců zatím podílejí zanedbatelnou měrou (18).

Povinné základní důchodové pojištění je financováno průběžným způsobem. Systém průběžného financování (PAYG) je založen na mezigenerační solidaritě. Lidé v současnosti ekonomicky aktivní odvádí příspěvky na sociální pojištění a z těchto prostředků jsou ihned vypláceny dávky současným důchodcům. Tento cyklus se neustále posouvá a opakuje. V tomto systému se tedy nevytváří žádná kapitálová rezerva, kterou by bylo možno investovat a výnos použít ve prospěch účastníků. V průběžném financování je zásadním problémem zajištění dlouhodobé rovnováhy mezi příjmy a výdaji, neboť nedostatek finančních prostředků na výplatu dávek musí být dotován ze státního rozpočtu, protože jde o zákonné nároky, které jsou ekonomicky garantovány státem. Mezi nevýhody tohoto způsobu financování lze zahrnout především riziko demografické, politické, nadměrné redistribuce nebo vytlačování veřejných a soukromých investic. Dávkově definovaný (DB) systém garantuje určitou výši penzijních dávek, stanovenou v závislosti na kombinaci konkrétních faktorů jako počet let, po které občan odváděl příspěvky do systému, a výše příjmů, ze kterých byly příspěvky odváděny (13, 23).

1.2.4 Účast na důchodovém pojištění

„Účast na důchodovém pojištění má zásadní význam při vymezení dob pojištění a náhradních dob pojištění. Důchodového pojištění jsou účastny fyzické osoby, které jsou vyjmenovány v § 5 a § 6 ZDP. Účast není vázána na občanství České republiky nebo na trvalý pobyt na území ČR. Rozlišujeme účast na důchodovém pojištění povinnou a dobrovolnou. Souběh povinné a dobrovolné účasti je možný.“ (9, s. 47)

Povinná účast na pojištění

Podmínkou účasti na pojištění je ukončení povinné školní docházky. Osoby povinně účastné důchodového pojištění (§ 5 ZDP) jsou v zákoně vyjmenovány a je možné je rozdělit do tří skupin:

- a) *osoby, které jsou účastny jak důchodového, tak nemocenského pojištění.* Tyto osoby jsou účastny důchodového pojištění, pokud jsou zároveň účastny i nemocenského pojištění podle zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění

pozdějších předpisů. Jedná se o osoby, které vykonávají činnost na základě pracovně právních vztahů (např. zaměstnanci v pracovním poměru) nebo vykonávají činnost na základě zvláštních zákonů (např. příslušníci Policie ČR, Hasičského záchranného sboru, soudci, poslanci). Tyto osoby mají povinnost platit pojistné podle ZPSZ (8).

- b) *osoby, které jsou účastny pouze důchodového pojištění.* Účast na pojištění těmito osobám vznikne jen v těch kalendářních měsících, ve kterých jim byl zúčtován započitatelný příjem alespoň ve výši rozhodného příjmu. Do této skupiny patří např. společníci a jednatelé společností s ručením omezeným. Rovněž tyto osoby mají povinnost platit pojistné (8).
- c) *osoby, které jsou účastny důchodového pojištění jen na základě toho, že jsou v ZDP vyjmenovány.* Do této skupiny patří např. osoby pečující osobně o dítě ve věku do 4 let, osoby pečující osobně o osobu blízkou závislou na péči jiné osoby ve stupni II až IV, uchazeči o zaměstnání po dobu pobírání podpory v nezaměstnanosti. Za tyto doby se pojistné neplatí (8).

Dobrovolná účast na pojištění

Důchodového pojištění jsou podle § 6 ZDP účastny též osoby starší 18 let, jestliže podaly přihlášku k účasti na pojištění. Z hlediska důvodů lze dobrovolnou účast na pojištění rozdělit na účast na základě kvalifikovaných důvodů a účast bez udání důvodu. Účast na základě kvalifikovaných důvodů není časově omezena. Účast bez udání důvodu je možná v rozsahu nejvýše deseti let v rámci celého života (8).

Mezi kvalifikované důvody patří vedení v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání po dobu, po kterou nenáleží podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, studium na střední nebo vysoké škole v ČR, výdělečná činnost v cizině po 31. prosinci 1995, výkon dlouhodobé dobrovolnické služby, výkon činnosti v ČR ve prospěch zahraničního zaměstnavatele, výkon funkce poslance Evropského parlamentu, pobyt v cizině, po dobu, kdy osoba následovala svého manžela, který v cizině působil v diplomatických službách ČR (8, 38).

Účast na pojištění osob samostatně výdělečně činných (dále jen „OSVČ“)

Účast na důchodovém pojištění OSVČ je za podmínek stanovených ZDP povinná i dobrovolná, a to v závislosti na tom, je-li vykonávána hlavní nebo vedlejší samostatná výdělečná činnost. Účast na důchodovém pojištění OSVČ není podmíněna účastí na nemocenském pojištění, protože nemocenské pojištění je pro tento okruh pojištěnců dobrovolné (31).

1.2.5 Důchody a druhy důchodů

1.2.5.1 Starobní důchody

Občan má nárok na starobní důchod, jestliže získal potřebnou dobu pojištění a dosáhl stanoveného věku, popřípadě splňuje další podmínky stanovené v ZDP (38).

Důchodový věk

Důchodový věk, tj. věk potřebný pro vznik nároku na starobní důchod, není v ZDP stanoven jednotně, nýbrž je diferencován podle několika hledisek. Jednak podle toho, zda se jedná o muže nebo ženu (u žen je pak dále rozlišen podle počtu vychovaných dětí). Dalším kritériem stanovení důchodového věku je rok narození pojištěnce. Pro stanovení důchodového věku je rozhodné, zda se pojištěnec narodil před rokem 1936, v období let 1936 až 1968 a nebo po roce 1968 (29).

Důchodový věk pojištěnců narozených před rokem 1936 činí u mužů 60 let; u žen 53 let, pokud vychovaly alespoň pět dětí; 54 let, pokud vychovaly tři nebo čtyři děti; 55 let, pokud vychovaly dvě děti; 56 let, pokud vychovaly jedno dítě; nebo 57 let u bezdětných žen (38).

Důchodový věk pojištěnců narozených v období let 1936 až 1968 není v ZDP stanoven pevnou věkovou hranicí, nýbrž se postupně zvyšuje, a to o dva měsíce u mužů a o čtyři měsíce u žen. Takto se měl důchodový věk zvyšovat až do konce roku 2012, ale zákonem č. 306/2008 Sb., bylo postupné zvyšování důchodového věku prodlouženo i za rok 2012. Konkrétní věk je pak stanoven v příloze ZDP (31). Důchodový věk pojištěnců narozených v období let 1936 až 1968 je uveden v příloze č. 1.

Důchodový věk pojištěnců narozených po roce 1968 byl změněn zákonem č. 306/2008 Sb. a činí u mužů 65 let; u žen 62 let, pokud vychovaly aspoň čtyři děti; 63 let, pokud vychovaly tři děti; 64 let, pokud vychovaly dvě děti; 65 let u bezdětných žen a u žen, které vychovaly jedno dítě (38).

ZDP podle podmínek vzniku nároku rozlišuje *dva druhy starobního důchodu*, a to řádný starobní důchod podle ust. § 29 ZDP a předčasný starobní důchod podle ust. § 31 ZDP (nazývaný též „snížený“ nebo „krácený“) (31).

Řádný starobní důchod

Od 1. 1. 2010 se zásadním způsobem mění podmínky nároku na přiznání starobního důchodu. Nově ZDP rozlišuje 4 typy řádného starobního důchodu:

1. Starobní důchod obecný (ust. § 29 odst. 1 ZDP)

Na tento důchod má pojištěnec nárok, jestliže dosáhl důchodového věku a získal potřebnou dobu pojištění. Potřebná doba pojištění před rokem 2010 činila 25 let. Po roce 2009 se potřebná doba pojištění postupně prodlužuje (v závislosti na roce v němž pojištěnec dosáhne důchodového věku) na 35 let. Cílový stav 35 let bude platit pro pojištěnce, který dosáhne důchodového věku po roce 2018 (31).

2. Starobní důchod poměrný (ust. § 29 odst. 2 ZDP)

Pojištěnec, který nesplnil podmínky pro vznik nároku na obecný starobní důchod podle § 29 odst. 1 (tedy nesplnil podmínku potřebné doby pojištění pro vznik nároku na předchozí typ důchodu), má nárok na starobní důchod, získal-li dobu pojištění nejméně 15 let a dosáhl před rokem 2010 věku alespoň 65 let. I u tohoto typu důchodu se od 1. 1. 2010 postupně zvyšuje potřebná doba pojištění, a to na 20 let, které bude dosaženo po roce 2013. Zároveň již nepostačuje dosažení věku 65 let, ale v závislosti na zvyšování důchodového věku, je stanoven potřebný věk alespoň o pět let vyšší, než je důchodový věk pro muže stejného data narození (15, 31).

3. Starobní důchod při získání 30 let „čisté“ doby pojištění (ust. § 29 odst. 3 ZDP)

Pojištěnec, který dosáhl důchodového věku po roce 2014 a nesplnil příslušnou potřebnou dobu pojištění se započtením náhradních dob (tedy mu nevznikl nárok na

starobní důchod podle § 29 odst.1), má nárok na starobní důchod, jestliže získal alespoň 30 let tzv. „čisté“ doby pojištění, tj. doby pojištění získané z titulu výkonu výdělečné činnosti (bez zápočtu náhradních dob pojištění) (15, 31).

4. Starobní důchod při nesplnění podmínek stanovených v § 29 odst. 1, 2, a 3 (ust. § 29 odst. 4 ZDP)

Pojištěnec, který dosáhl věku 65 let a nezískal potřebnou dobu pojištění pro nárok na starobní důchod podle § 29 odst. 1, 2 nebo 3 ZDP, má nárok na důchod též, jestliže splnil podmínky nároku na invalidní důchod, tj. stal se invalidním (bez ohledu na stupeň invalidity), a získal potřebnou dobu pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo se stal invalidním následkem pracovního úrazu (31).

Souběh starobního důchodu podle ust. § 29 ZDP s příjmem z výdělečné činnosti

Od 1. 1. 2010 nárok na výplatu starobního důchodu již není podmíněn sjednáním pracovněprávního vztahu na dobu určitou nepřesahující jeden rok. Pojištěnec může po přiznání starobního důchodu podle ust. § 29 ZDP pracovat a pobírat důchod v plné výši bez ohledu na to, jakou výdělečnou činnost vykonává a v jakém rozsahu ji vykonává. Zároveň má od 1. 1. 2010 poživatel důchodu možnost zvolit si při výkonu výdělečné činnosti výplatu poloviny starobního důchodu (29, 38). Za dobu výkonu výdělečné činnosti při současném pobírání řádného starobního důchodu se zvyšuje, za podmínek stanovených ZDP, procentní výměra starobního důchodu tak, jak popisují dále.

Předčasný starobní důchod

Podle ust. § 31 ZDP má pojištěnec nárok na starobní důchod před dosažením důchodového věku, pokud získal dobu pojištění stanovenou pro vznik nároku na starobní důchod podle § 29 odst. 1 nebo 3 a

- dosáhl aspoň věku 60 let, pokud je jeho důchodový věk alespoň 63 let nebo
- do dosažení důchodového věku mu ode dne přiznání starobního důchodu chybí nejvýše 3 roky, jestliže je jeho důchodový věk nižší než 63 let (38).

Předčasný starobní důchod lze přiznat nejdříve ode dne podání žádosti o přiznání důchodu. Přiznání předčasného starobního důchodu vylučuje nárok na starobní důchod

podle § 29 ZDP při dosažení důchodového věku, jedná se tedy o trvale snížený důchod (procentní výměru lze zvýšit jen za další výdělečnou činnost). Výplata předčasného starobního důchodu do dosažení důchodového věku při výkonu výdělečné činnosti nebo pobírání podpory v nezaměstnanosti nenáleží (31).

Výše starobního důchodu

Výše starobního důchodu (řádného i předčasného) se skládá ze základní výměry a z procentní výměry. Procentní výměra se stanoví procentní sazbou z výpočtového základu podle doby pojištění získané do vzniku nároku na starobní důchod a podle doby pojištění získané po vzniku nároku na starobní důchod. Výše procentní výměry činí nejméně 770 Kč (38).

Výše procentní výměry starobního důchodu podle ust. § 29 odst. 1 a 3 ZDP

Výše procentní výměry činí za každý celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na starobní důchod 1,5 % výpočtového základu. Pojištěnci, který vykonává výdělečnou činnost i poté, kdy splní podmínky nároku na starobní důchod podle ust. § 29 odst. 1 nebo 3 ZDP, se zvyšuje za dobu po 31. 12. 2009 procentní výměra jeho starobního důchodu takto:

- *nepobírá-li* starobní ani invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně, zvyšuje se procentní výměra důchodu za každých 90 kalendářních dnů výdělečné činnosti o 1,5 % výpočtového základu,
- *pobírá-li starobní důchod ve výši poloviny*, zvyšuje se procentní výměra důchodu za každých 180 kalendářních dní výkonu výdělečné činnosti o 1,5 % výpočtového základu,
- *pobírá-li starobní důchod v plné výši*, zvyšuje se procentní výměra důchodu za každých 360 kalendářních dní výdělečné činnosti o 0,4 % výpočtového základu. Nárok na zvýšení procentní výměry má v tomto případě pojištěnec buď vždy až po dvou letech nepřetržitého výkonu výdělečné činnosti, nebo pokud získá alespoň 360 dnů výdělečné činnosti a zaměstnání ukončí (31).

Výše procentní výměry starobního důchodu podle ust. § 29 odst. 2 ZDP

Výše procentní výměry činí za každý celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na starobní důchod 1,5 % výpočtového základu. Pokud pojištěnec vykonává výdělečnou činnost po vzniku nároku na tento důchod bez pobírání starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, zvyšuje se procentní výměra takto:

- do dosažení doby pojištění potřebné pro vznik nároku na starobní důchod podle ust. § 29 odst. 1 nebo 3 ZDP se procentní výměra zvyšuje o 1,5 % výpočtového základu za každý celý rok (tj. 365 kalendářních dní),
- po dosažení doby pojištění potřebné pro vznik nároku na starobní důchod podle ust. § 29 odst. 1 nebo 3 ZDP se procentní výměra zvyšuje za každých 90 kalendářních dní o 1,5 % výpočtového základu.

Zvýšení procentní výměry za výkon výdělečné činnosti v době, kdy pojištěnec pobíral starobní důchod ve výši poloviny nebo v plné výši, nenáleží (38).

Výše procentní výměry starobního důchodu podle ust. § 29 odst. 4 ZDP

Výše procentní výměry se stanoví stejně jako výše procentní výměry invalidního důchodu a činí za každý celý rok pojištění 0,5 % výpočtového základu, jedná-li se o invaliditu prvního stupně; 0,75 % výpočtového základu, jedná-li se o invaliditu druhého stupně nebo 1,5 % výpočtového základu, jedná-li se o invaliditu třetího stupně. Procentní výměra se za dobu výkonu výdělečné činnosti po vzniku nároku na tento důchod nezvyšuje (38).

Výše procentní výměry předčasného starobního důchodu podle ust. § 31 ZDP

Výše procentní výměry činí za každý celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na starobní důchod 1,5 % výpočtového základu. Takto stanovená výše se však snižuje za každých i započatých 90 kalendářních dnů ode dne přiznání důchodu do dosažení důchodového věku o:

- 0,9 % výpočtového základu za období prvních 720 kalendářních dnů,
- 1,5 % výpočtového základu z období od 721. kalendářního dne (31).

Shrnutí nejvýznamnějších změn právní úpravy v oblasti starobních důchodů účinné od 1. 1. 2010 ve srovnání s právní úpravou účinnou do 31. 12. 2009

Podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2009 bylo pro nárok na řádný starobní důchod nutné dosáhnout důchodového věku a získat alespoň 25 let pojištění. Od 1. 1. 2010 se doba pojištění postupně prodlužuje až na 35 let včetně náhradních dob pojištění. Zcela nově ZDP umožňuje vznik nároku na starobní důchod i při získání 30-ti let čisté doby pojištění (tedy bez zápočtu náhradních dob pojištění). Nárok na starobní důchod vzniká po roce 2009 také pojištěnci, který dosáhl věku 65 let a splnil podmínky nároku na invalidní důchod (31, 39).

U nároku na poměrný starobní důchod do 31. 12. 2009 bylo třeba dosáhnout věku 65 let a potřebné doby pojištění alespoň 15 let. Od 1. 1. 2010 dochází k postupnému navýšení potřebné doby pojištění až na 20 let a potřebný věk přestává být pro všechny jednotný (31).

Dle právní úpravy účinné do 31. 12. 2009 se zvyšování důchodového věku mělo zastavit na cílovém stavu 63 let pro muže a ženy, které nevychovaly žádné dítě, a 59 až 62 let u žen, podle počtu vychovaných dětí, přičemž tato hranice měla být dosažena do konce roku 2012. Právní úprava účinná od 1. 1. 2010 zavádí další postupné prodlužování důchodového věku až na 65 let u mužů a žen, které nevychovaly žádné dítě nebo jedno dítě, a 62 až 64 let u žen podle počtu vychovaných dětí (u pojištěnců narozených pro roce 1968) (31, 39).

Nárok na výplatu řádného starobního důchodu do 31. 12. 2009 náležel osobám vykonávajícím výdělečnou činnost na základě pracovněprávního vztahu pouze pokud byl pracovněprávní vztah sjednán na dobu určitou, nejdéle však na dobu jednoho roku. Od 1. 1. 2010 bylo toto omezení zrušeno (31).

Do 31. 12. 2009 ZDP neumožňoval při pobírání starobního důchodu zvyšování procentní výměry starobního důchodu za dobu výdělečné činnosti po vzniku nároku na starobní důchod. Nová právní úprava zavádí možnost zvýšení procentní výměry důchodu při pobírání poloviny důchodu i při pobírání důchodu v plné výši (19).

Podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2009 nárok na předčasný starobní důchod vznikl nejdříve 3 roky před dosažením důchodového věku a procentní výměra se

snižovala o 0,9 % výpočtového základu za každých i započatých 90 kalendářních dnů před dosažením důchodového věku. Podmínky pro nárok na předčasný starobní důchod dle právní úpravy účinné od 1. 1. 2010 s postupným nárůstem důchodového věku, umožní odchod do předčasného starobního důchodu až o pět let dříve (u pojištěnců jejichž důchodový věk bude činit 65 let). Sankcí za dřívější odchod do důchodu je však vyšší krácení procentní výměry starobního důchodu (31, 39).

1.2.5.2 Invalidní důchod

Od 1. 1. 2010 došlo ke změně koncepce invalidity a invalidních důchodů. Právní úprava již nerozlišuje částečný a plný invalidní důchod, ale byla zavedena jedna dávka, invalidní důchod rozlišený podle stupně invalidity (16).

Pojištěnec je invalidní, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poklesla jeho pracovní schopnost nejméně o 35 %. Podle míry poklesu pracovní schopnosti ZDP rozlišuje 3 *stupně invalidity*. Poklesla-li pracovní schopnost pojištěnce:

- nejméně o 35 %, avšak nejvíce o 49 %, jedná se o invaliditu prvního stupně,
- nejméně o 50 %, avšak nejvíce o 69 %, jedná se o invaliditu druhého stupně,
- nejméně o 70 %, jedná se o invaliditu třetího stupně (38).

Pokles pracovní schopnosti ZDP definuje jako pokles schopnosti pojištěnce vykonávat výdělečnou činnost v důsledku omezení tělesných, smyslových a duševních schopností, ve srovnání se stavem, který byl u pojištěnce před vznikem dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu (38). Zdravotní stav a pracovní schopnost občanů pro účely sociálního zabezpečení posuzují lékaři lékařské posudkové služby okresní správy sociálního zabezpečení (40).

„Pojištěnec má nárok na invalidní důchod, jestliže nedosáhl věku 65 let a stal se

- a) invalidním a získal potřebnou dobu pojištění, pokud nesplnil ke dni vzniku invalidity podmínky nároku na starobní důchod podle § 29, popřípadě, byl-li přiznán starobní důchod podle § 31, pokud nedosáhl důchodového věku, nebo*
- b) invalidním následkem pracovního úrazu.“ (31, s. 198-199)*

Potřebná doba pojištění pro vznik nároku na invalidní důchod činí u pojištěnce ve věku do 20 let méně než jeden rok; od 20 let do 22 let jeden rok; od 22 let do 24 let dva roky; od 24 let do 26 let tři roky; od 26 let do 28 let čtyři roky a pro pojištěnce ve věku nad 28 let činí potřebná doba pojištění pět roků (38).

Potřebná doba pojištění se zjišťuje z období před vznikem invalidity, a jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, z posledních deseti let před vznikem invalidity. Zákonem č. 306/2008 Sb. byla od 1. 1. 2010 zavedena alternativní podmínka splnění potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod u pojištěnce staršího 38 let. U pojištěnce staršího 38 let se podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod považuje také za splněnou, pokud byla tato doba získána v období posledních 20 roků před vznikem invalidity, potřebná doba pojištění činí potom 10 roků (31).

Výše invalidního důchodu se skládá ze základní výměry a z procentní výměry. Pro stanovení výše procentní výměry se jako doba pojištění započítává i dopočtená doba, kterou je doba ode dne vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku stanoveného pro ženy stejného data narození, které nevychovaly žádné dítě. Tato věková hranice platí i pro muže (38).

Výše procentní výměry invalidního důchodu je závislá na stupni invalidity a za každý celý rok doby pojištění činí:

- 0,5 % výpočtového základu měsíčně u invalidního důchodu pro invaliditu prvního stupně,
- 0,75 % výpočtového základu měsíčně u invalidního důchodu pro invaliditu druhého stupně,
- 1,5 % výpočtového základu měsíčně u invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně (38).

Transformace invalidního důchodu na starobní

S účinností od 1. 1. 2010 nárok na invalidní důchod zaniká vždy dnem, kterým jeho poživatel dosáhl věku 65 let, tímto dnem zároveň vzniká nárok na starobní důchod. Starobní důchod pak náleží ve stejné výši, v jaké byl vyplácen dosavadní invalidní

důchod. K přeměně dochází ze zákona, tedy bez žádosti důchodce. Přeměna invalidního důchodu na starobní nevylučuje možnost, aby poživatel podal žádost o přiznání starobního důchodu podle § 29 odst. 1 až 3 ZDP, kdy bude proveden nový výpočet důchodu. Pak bude náležet důchod, který bude vyšší (31).

Transformace částečných a plných invalidních důchodů na invalidní důchod podle nové právní úpravy

Plný invalidní důchod, na který vznikl nárok před 1. 1. 2010, se ve stejné výši, v jaké náležel ke dni 31. 12. 2009, považuje od 1. 1. 2010 za invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně. Dojde-li u invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, který vznikl přeměnou z plného invalidního důchodu přiznaného před 1. 1. 2010, při první kontrolní lékařské prohlídce konané po roce 2009 ke změně stupně invalidity, která bude mít za následek snížení výše invalidního důchodu, sníží se výše invalidního důchodu až od 13. splátky důchodu splatné po dni konání této lékařské prohlídky (31).

Částečný invalidní důchod, na který vznikl nárok před 1. 1. 2010, se ve výši, ve které náležel ke dni 31. 12. 2009, považuje od 1. 1. 2010 za invalidní důchod pro invaliditu druhého stupně, pokud byl důvodem částečné invalidity pokles schopnosti soustavné výdělečné činnosti nejméně o 50 %, v ostatních případech se považuje za invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně. Dojde-li u invalidního důchodu pro invaliditu druhého stupně, který vznikl přeměnou z částečně invalidního důchodu přiznaného před 1. 1. 2010, při kontrolní lékařské prohlídce konané po roce 2009 ke změně stupně invalidity, která by měla za následek snížení výše tohoto důchodu (tj. bude zjištěn pouze první stupeň invalidity), náleží invalidní důchod v dosavadní výši (31).

Shrnutí nejvýznamnějších změn právní úpravy v oblasti invalidních důchodů účinné od 1. 1. 2010 ve srovnání s právní úpravou účinnou do 31. 12. 2009

Právní úprava účinná do 31. 12. 2009 rozlišovala dva druhy invalidních důchodů, a to plný invalidní důchod a částečný invalidní důchod. Plně invalidní byl občan, pokud z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poklesla jeho

schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 66 %, nebo byl schopen pro zdravotní postižení soustavné výdělečné činnosti jen za zcela mimořádných podmínek. Částečně invalidní byl pojištěnec, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poklesla jeho schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 33 % nebo pokud mu dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav značně ztěžoval obecné životní podmínky. Od 1. 1. 2010 právní úprava zavádí jen jednu dávku - invalidní důchod přiznávaný pro invaliditu ve třech stupních (16, 39).

Právní úprava účinná od 1. 1. 2010 sjednotila věkovou hranici, ke které se zjišťuje dopočtená doba pro stanovení výše procentní výměry invalidních důchodů - pro muže i ženy důchodový věk stanovený pro ženy stejného data narození, které nevychovaly žádné dítě. Od 1. 1. 2010 bylo nově zavedeno krácení dopočtené doby z důvodu nepokrytí doby od 18 let věku do vzniku nároku na invalidní důchod českou dobou pojištění. V případě, že pojištěnec nemá dobu od dosažení 18 let, do vzniku nároku na invalidní důchod plně pokrytu českou dobou pojištění nebo náhradní dobou pojištění (do které se v tomto případě zahrnuje každá doba studia v ČR po dosažení 18 let po dobu prvních 6 let studia), a tato nepokrytá doba činí více než jeden, dva nebo tři roky pojištění, dopočtená doba se způsobem stanoveným v ZDP krátí. Do 31. 12. 2009 dopočtenou dobou byla doba ode dne vzniku nároku na důchod do dosažení důchodového věku, přičemž u žen se bral v úvahu důchodový věk stanovený pro ženy, které nevychovaly žádné dítě, a takto stanovená dopočtená doba se hodnotila jako doba pojištění bez omezení v celém rozsahu (16, 19, 31, 39).

1.2.5.3 Pozůstalostní důchody

Pozůstalostní důchody jsou odvozeny z důchodových nároků zemřelého, a jestliže zemřelý nesplnil podmínky pro svůj přímý důchod, nevznikne nárok ani na pozůstalostní důchod (34). Mezi pozůstalostní důchody patří: vdovský důchod, vdovecký důchod a sirotčí důchod (8).

Vdovský a vdovecký důchod

Vdova má nárok na vdovský důchod po zemřelém manželovi, který pobíral starobní nebo invalidní důchod nebo ke dni úmrtí splnil podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod nebo zemřel následkem pracovního úrazu (38).

Výše vdovského i vdoveckého důchodu se skládá ze základní výměry a z procentní výměry. Procentní výměra se stanoví ve výši 50 % z procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měla nebo by měla zemřelá osoba v době smrti nárok (38).

Vdovský důchod je vyplácen po dobu jednoho roku od smrti manžela. Po uplynutí jednoho roku má vdova nárok na vdovský důchod, pokud pečuje o nezaopatřené dítě, pečuje o dítě závislé na péči jiné osoby ve stupni II, III nebo IV, pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije v domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni II, III nebo IV, je invalidní ve třetím stupni nebo dosáhla aspoň věku o 4 roky nižšího, než je důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li její důchodový věk nižší. Za stejných podmínek má nárok na vdovecký důchod i vdovec po zemřelé manželce (31).

Nárok na vdovský i vdovecký důchod opět vznikne, splní-li se některá z výše uvedených podmínek do pěti let po zániku dřívějšího nároku na vdovský důchod (38).

Vznikl-li nárok na vdovský nebo vdovecký důchod před 1. 1. 2010 a dosáhla-li vdova před 1. 1. 2010 věku 55 let a vdovec 58 let nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší, zůstává nárok na vdovský či vdovecký důchod zachován i po 31. 12. 2009. Došlo-li u těchto důchodů, které byly přiznány před 1. 1. 2010, k zániku nároku na ně, vznikne nárok na vdovský nebo vdovecký důchod znovu za podmínek stanovených ZDP ve znění účinném do 31. 12. 2009 (38).

Sirotčí důchod

Nárok na sirotčí důchod vznikne nezaopatřenému dítěti, zemřel-li rodič (osvojitel) dítěte nebo osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, jestliže rodič (osvojitel) nebo tato osoba pobírali starobní nebo invalidní důchod nebo ke dni

smrti splnili podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod anebo zemřeli následkem pracovního úrazu. Oboustranně osiřelé dítě má nárok na sirotčí důchod po každém z rodičů (osvojitelů) nebo osobách, které převzali dítě do péče nahrazující péči rodičů. Splnění podmínek pro vznik nároku na důchod se zkoumá vůči oběma zemřelým samostatně (31).

Sirotčí důchod se skládá ze základní výměry a z procentní výměry. Procentní výměra sirotčího důchodu činí 40 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měl nebo by měl zemřelý nárok v době smrti (38).

Shrnutí nejvýznamnějších změn právní úpravy v oblasti pozůstalostních důchodů účinné od 1. 1. 2010 ve srovnání s právní úpravou účinnou do 31. 12. 2009

Podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2009 měla vdova trvalý nárok na vdovský důchod, pokud dosáhla 55 let nebo důchodového věku, byl-li její důchodový věk nižší. Vdovec měl nárok na vdovecký důchod, pokud dosáhl 58 let nebo důchodového věku, byl-li jeho důchodový věk nižší. Od 1. 1. 2010 došlo ke zvýšení a zároveň sjednocení tohoto věku žen a mužů, a vdova nebo vdovec mají trvalý nárok na vdovský nebo vdovecký důchod při dosažení věku o čtyři roky nižšího, než je důchodový věk pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li nižší (31, 39).

1.2.5.4 Výpočet důchodu

Výše důchodu se skládá ze dvou složek. První složkou je *základní výměra*, jednotná pro všechny druhy důchodů. Její výše je stanovena zákonem a od 1. 1. 2011 činí 2 230 Kč (8, 38). Druhou složkou důchodu je *procentní výměra*, která je pro každého důchodce individuální a odráží se v ní délka doby pojištění a výše předdůchodových příjmů. Procentní výměra se stanoví kombinací tří prvků: *výpočtového základu, procentní sazby a celkové doby pojištění* (36).

Výpočtový základ se odvozuje z osobního vyměřovacího základu pojištěnce, kterým je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období. Jsou-li ve stanoveném rozhodném období vyloučené doby, sníží se o ně počet

kalendářních dnů připadajících na rozhodné období. Roční vyměřovací základ se určí jako součin úhrnu dosažených vyměřovacích základů pojištěnce za kalendářní rok a koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu (účelem koeficientu je aktualizovat hodnotu ročního vyměřovacího základu pojištěnce, a to v závislosti na rychlosti růstu průměrné mzdy v národním hospodářství) (29).

Rozhodné období je časový úsek, z něhož se stanovuje osobní vyměřovací základ. Cílovým stavem má být období 30 kalendářních roků bezprostředně před rokem přiznání důchodu. Do rozhodného období se však, až na výjimky, nezahrnují kalendářní roky před rokem 1986. Cílového stavu bude dosaženo tedy až v roce 2016, kdy bude rozhodné období zahrnovat roky 1986 až 2015 (34).

Vyloučené doby jsou doby, ve kterých pojištěnec ze zákonem uznávaných důvodů nedosahoval příjmy, které by byly zahrnuty do vyměřovacího základu. Zahrnutím těchto „výdělkově prázdných“ dob ve výpočtu by docházelo ke snížení výsledné výše dávky. Vyloučené doby tento důsledek odstraňují (34). Vyloučenými dobami jsou např. doba dočasné pracovní neschopnosti, doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně nebo plného invalidního důchodu, doba péče o dítě ve věku do čtyř let, doba péče o osobu, která je závislá na péči jiné osoby ve stupni II až IV apod. (38). Od 1. 1. 2010 právní úprava umožňuje, aby v situaci, kdy se v rámci rozhodného období pro výpočet důchodu kryje vyloučená doba s příjmy z výdělečné činnosti, byla při výpočtu důchodu namísto příjmů z výdělečné činnosti započtena doba vyloučená, pokud o to pojištěnec požádá (30).

Výše procentní výměry důchodu se stanoví *procentní sazbou* z výpočtového základu. Procentní sazba činí podle druhu důchodu 1,5 %, 0,75 % nebo 0,5 % za každý celý rok pojištění. Celým rokem pojištění se rozumí 365 kalendářních dnů (31).

Celková doba pojištění je součet doby pojištění, doby zaměstnání a náhradní doby pojištění. Některé náhradní doby pojištění jsou pro stanovení celkové doby pojištění hodnoceny pouze v omezeném rozsahu (36). *Dobou pojištění* je od 1. 1. 1996 doba účasti na důchodovém pojištění, za kterou bylo v ČR zapláceno pojistné. Za dobu pojištění se považují také doby zaměstnání získané před 1. 1. 1996 podle předpisů platných před tímto dnem (34).

Náhradní dobou pojištění je doba účasti na důchodovém pojištění, za kterou se neodvádí pojistné. Podmínkou pro to, aby se tato doba hodnotila jako náhradní doba pojištění je, že byla získána na území České republiky (tato podmínka nemusí být splněna u doby péče o dítě ve věku do 4 let) a zároveň doba pojištění trvala alespoň jeden rok. Mezi tyto doby dle právní úpravy platné od 1. 1. 2010 patří např. doba vedení v evidenci úřadu práce jako uchazeče o zaměstnání, za kterou náleží podpora v nezaměstnanosti, doba vojenské služby v ozbrojených silách ČR, doba osobní péče o dítě ve věku do čtyř let, doba osobní péče o osobu závislou na péči jiné osoby ve stupni II až IV, doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně z českého pojištění, doba studia na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole po dobu prvních šesti let tohoto studia po dosažení věku 18 let v období před rokem 2010 apod. (31).

Pro splnění podmínky potřebné doby pojištění pro nárok na starobní důchod se od 1. 1. 2010 náhradní doby započítávají pouze v rozsahu 80 %. Výjimkou je doba výkonu základní vojenské služby, doba péče o dítě ve věku do čtyř let a doba péče o závislé osoby, která se i nadále hodnotí plně, tedy 100%. Náhradní doby získané před 1. 1. 2010 se pro splnění potřebné doby pojištění pro nárok na starobní důchod započítávají plně, tj. 100%, pouze u důchodů, na které vznikne nárok do 31. 12. 2018. U důchodů, na které vznikne nárok až po roce 2018, budou náhradní doby započítávány již podle nové právní úpravy, tedy v rozsahu 80 %, bez ohledu na to, kdy byly získány (6)

Pro stanovení výše procentní výměry důchodu se doba výkonu základní vojenské služby, doba péče o dítě ve věku do čtyř let a doba péče o závislé osoby hodnotí plně, tj. ze 100 %, ostatní doby se hodnotí z 80 % (6).

1.2.6 Řízení ve věcech důchodového pojištění

Řízení o přiznání důchodu se zahajuje na základě písemné žádosti. Žádosti o přiznání dávky důchodového pojištění sepisují s žadateli pracovníci okresních správ sociálního zabezpečení. Výjimku tvoří příslušníci ozbrojených sil (Policie ČR, Hasičského záchranného sboru ČR, vojáci z povolání atd.), kteří žádost o důchod podávají u příslušných služebních orgánů nebo útvarů, v nichž konají službu (34).

O přiznání důchodu rozhoduje ČSSZ (u příslušníků ozbrojených sil příslušný orgán Ministerstva obrany, vnitra nebo spravedlnosti). Rozhodnutí o přiznání dávky důchodového pojištění je příslušný orgán sociálního zabezpečení povinen vydat nejpozději do 90 dnů ode dne sepsání žádosti (40). Od 1. 1. 2010 je možné proti rozhodnutí ve věcech důchodového pojištění podat jako řádný opravný prostředek písemné námitky do 30 dnů ode dne jeho oznámení účastníku řízení. Námitky se podávají u orgánu sociálního zabezpečení, který rozhodnutí vydal a zároveň o nich rozhoduje. Podání námitek je řádným opravným prostředkem ve správním řízení a absolvování námitkového řízení je nezbytným předpokladem k tomu, aby se příslušnou věcí mohl zabývat soud v rámci případné správní žaloby (17).

1.2.7 Důchodové pojištění a demografický vývoj

V první polovině roku 2009 Český statistický úřad vypracoval novou Projekci obyvatelstva České republiky. Projekce 2009 byla zpracována ve třech variantách: nízké, střední a vysoké. V nízké variantě bylo počítáno s nejmenším očekávaným zvýšením úrovně plodnosti, nejméně výrazným zlepšením úmrtnosti, nejnižším ziskem zahraniční migrací, pro vysokou variantu to platilo obráceně. Za nejpravděpodobnější je považována střední varianta. Horizont Projekce 2009 byl určen na rok 2065. Podle všech variant této projekce dojde k výraznému růstu podílu osob starších 65 let, a to až na jednu třetinu populace, jejich zastoupení se více jak zdvojnásobí. Absolutně počet osob starších 65 let vzroste do roku 2065 ze současných 1,56 mil. na 3 – 4 mil. osob (v závislosti na variantě projekce). Podíl dětské složky v populaci naopak do roku 2065 poklesne, resp. bude stagnovat (ve vysoké variantě). Podíly věkových skupin podle střední varianty Projekce 2009 jsou uvedeny v příloze č. 2. Průměrný věk české

populace k 1. 1. 2009 činil 40,5 let. Ve střední variantě je pro počátek roku 2066 očekáván průměrný věk populace ČR na úrovni 49,0 let (muži 47,8 a ženy 50,2 let) (3). Grafické znázornění struktury obyvatelstva podle pohlaví a věku k 1. 1. roku 2009, 2030, 2050 a 2066 obsahuje příloha č. 3.

Postupně se bude zvyšovat i index ekonomického zatížení, porovnávající počet osob v ekonomicky neaktivním věku (věk 0-19 let a 65+ let) a osob v ekonomicky aktivním věku (věk 20-64 let), který podle všech variant směřuje k hodnotě 100, tedy do roku 2065 dojde k početnímu vyrovnání obou skupin. Výrazný vliv na důchodový systém má i růst naděje dožití. Podle střední varianty Projekce 2009 se růst naděje dožití při narození, tedy střední délka života bude zvyšovat až na 86,5 let u mužů a 91,0 let u žen v roce 2065 (v roce 2009 činila naděje dožití u mužů 74,2 let a u žen 80,3 let) (3).

Nejvýznamnějším problémem, se kterým se bude muset český důchodový systém v následujících letech vypořádat, je očekávané stárnutí populace. Stárnutí populace je charakterizováno rostoucím podílem osob ve vyšších věkových skupinách v závislosti na prodlužující se střední délce života (dané poklesem úmrtnosti) a nízké porodnosti. Současný důchodový systém funguje na principu průběžného financování, kdy ekonomicky aktivní osoby odvádějí ze svých příjmů pojistné, ze kterého jsou financovány důchody existujících důchodců. Prodlužující se střední délka života povede k růstu průměrné doby pobírání důchodu, a tím i k růstu nákladů na jednoho důchodce, a tedy růstu celkových nákladů na vyplácené důchody. Naproti tomu nízká porodnost bude mít za následek pokles počtu zaměstnaných osob, a tím i pokles příjmů celého systému (20).

System průběžného financování důchodů je efektivní v zajišťování důchodových práv, pokud se nezhoršuje poměr mezi počtem přispívajících do systému a počtem důchodců. Současný demografický vývoj ale ukazuje, že populace v České republice se splnění tohoto předpokladu bude stále více vzdalovat a financování důchodového systému bude stále složitější (22).

V současnosti připadá na jednoho důchodce 1,8 plátců pojistného na důchodové pojištění. Nedojde-li k dalším změnám parametrů důchodového systému, bude v roce 2050 na jednoho důchodce připadat cca 1,2 plátců pojistného (21).

2. CÍL PRÁCE

Cílem výzkumné části této práce je:

1. Zjistit hlavní problémy, které se v praxi vyskytují při aplikaci parametrických změn v důchodovém pojištění účinných od 1. 1. 2010.
2. Zjistit možný dopad parametrických změn účinných od 1. 1. 2010 na občany.

3. METODIKA

3.1 Použité metody a techniky sběru dat

Pro zmapování současného stavu dané problematiky a jednotlivých srovnání byla použita kvalitativní metoda analýzy dokumentů, technika obsahové analýzy.

Analýza dokumentů je analýza jakýchkoliv dokumentů, které nebyly vytvořeny za účelem prováděného výzkumu. Dokumentem je všechno napsané nebo zaznamenané, např. knihy, novinové články, úřední statistiky atd. (7, 12). Zdroje dat pro analýzu dokumentů tvořily právní předpisy z oblasti důchodového pojištění, ve znění účinném do 31. 12. 2009, právní předpisy ve znění účinném od 1. 1. 2010 a dostupná odborná literatura.

Pro dosažení stanovených cílů výzkumné části této práce byl použit kvalitativní výzkum, metoda dotazování, technika polořizeného (polostandardizovaného) rozhovoru.

Kvalitativní výzkum je nenumерické šetření, které interpretuje sociální realitu, pomáhá porozumět pozorované realitě. Cílem je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím, výstupem mohou být nově formulované hypotézy, nové porozumění nebo vytvoření nové teorie (5). Tento výzkum pracuje s malým souborem respondentů bez nároků na statistickou reprezentativnost (1). Výzkumník se snaží získat integrovaný pohled na předmět studie, na explicitní a implicitní pravidla, která fungují v dané oblasti, na začátku výzkumu určí základní výzkumné otázky, v průběhu výzkumu vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek a provádí deduktivní a induktivní závěry. Výhodou kvalitativního přístupu je získání podrobného a hloubkového popisu předmětu výzkumu. V kvalitativním výzkumu se používají relativně málo standardizované metody získávání dat (7).

Dotazováním jsou získávány informace v přímé interakci s respondentem. Při kvalitativním dotazování se dotazovaným nepředkládají předem určené formulace odpovědí nebo jejich kategorie. *Polořizený (polostandardizovaný) rozhovor* s otevřenými nebo polootevřenými otázkami umožňuje respondentovi vyjádřit zcela

subjektivní pohledy a názory, dotazovaný může samostatně navrhnout možné vztahy a souvislosti týkající se předmětu výzkumu (7, 12).

Sběr dat pro zpracování výzkumu probíhal v měsících leden a únor 2011. Celkem bylo provedeno 10 rozhovorů se zaměstnanci okresních správ sociálního zabezpečení. Otázky pokládané respondentům byly zaměřeny na zjištění hlavních problémů, které se v praxi vyskytují při aplikaci parametrických změn v důchodovém pojištění účinných od 1. 1. 2010 a na zjištění možného dopadu těchto změn na občany. Formulace otázek byla volena tak, aby směřovala k dosažení cílů této práce, bez uvedení možných variant odpovědí. Otázky byly formulovány na základě prostudované literatury a na základě vlastních zkušeností získaných při práci na OSSZ Tábor. Srozumitelnost otázek byla ověřena u dalších dvou pracovníků OSSZ Tábor, kteří nebyli respondenty. Respondenty jsem předem oslovila, abych zjistila, zda budou s rozhovorem souhlasit a seznámila je s jednotlivými otázkami, aby si mohli odpovědi připravit. Všichni oslovení respondenti s rozhovorem souhlasili. Rozhovory probíhaly na pracovišti respondentů. Všichni dotazovaní byli v úvodu rozhovoru seznámeni s účelem rozhovoru a cílem bakalářské práce. Jednotlivé rozhovory trvaly 30 až 50 minut. Odpovědi respondentů byly v průběhu rozhovoru zaznamenávány na záznamový arch a následně vyhodnoceny. Odpovědi respondentů jsou pod anonymním označením k dispozici na CD.

3.2 Výběr a charakteristika výzkumného souboru

Cílovou skupinu tvořili zaměstnanci důchodového oddělení okresních správ sociálního zabezpečení. Celkem bylo vedeno 10 rozhovorů se zaměstnanci důchodového oddělení OSSZ Tábor, OSSZ Pelhřimov, OSSZ Prachatice a OSSZ Jindřichův Hradec, kteří mají odborné znalosti a zejména praktické zkušenosti v oblasti provádění důchodového pojištění. Nejkratší doba zaměstnání na důchodovém oddělení, uvedená respondenty, byla 3 roky, nejdelší doba zaměstnání v oblasti provádění důchodového pojištění byla 21 let.

Výběr respondentů byl částečně proveden na základě osobních kontaktů tazatelky a částečně na základě kontaktů získaných od pracovníků důchodového

oddělení OSSZ Tábor. Jedinými podmínkami pro výběr respondentů byla délka praxe na důchodovém oddělení alespoň dva roky a souhlas respondentů s rozhovorem.

Věk a totožnost respondentů nebyly pro výzkum relevantní, proto byla zachována jejich anonymita, což bylo zároveň i podmínkou respondentů pro poskytnutí odpovědí na kladené otázky.

3.3 Otázky pokládané respondentům

1. Jaký je Váš názor na stávající právní úpravu důchodového pojištění z hlediska její složitosti a pochopitelnosti?
2. Popište, prosím, nejčastější problémy, se kterými se při praktickém provádění agendy důchodového pojištění setkáváte.
3. Od 1. 1. 2010 se postupně prodlužuje potřebná délka doby pojištění pro vznik nároku na starobní důchod z 25 na 35 let. Domníváte se, že v budoucnu bude přibývat občanů, kterým z důvodu nedosažení potřebné doby pojištění nevznikne nárok na důchod a proč?
4. Můžete, prosím, objasnit nejčastější důvody, které jsou příčinou chybějící doby pro vznik nároku na důchod u současných žadatelů o dávky důchodového pojištění? Můžete odhadnout, je-li tato situace v současnosti u některého druhu důchodu častější?
5. Jaký dopad může, podle Vašeho názoru, mít zvyšování důchodového věku v kontextu ostatních parametrických změn důchodového pojištění na občany, zaměstnavatele a společnost? Je podle Vás možné tuto hranici i nadále prodlužovat?
6. Od 1. 1. 2010 ZDP umožňuje po dosažení důchodového věku, v případě souběhu výdělečné činnosti s pobíráním starobního důchodu, možnost zvolit si výplatu důchodu

ve výši poloviny a následně vyšší zvýšení procentní výměry důchodu. Jak byla tato možnost v roce 2010 v praxi využívána?

7. Jak se v praxi projevila změna v krácení procentní výměry u předčasných starobních důchodů?

8. Myslíte si, že postupné zvyšování důchodového věku bude mít vliv na nárůst invalidity u občanů starších 55 let?

9. Jaký je Váš názor na zavedení alternativní možnosti splnění potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod pojištěnce staršího 38 let ve výši 10 let získaných v období posledních 20 let před vznikem invalidity. Má tato změna výrazný vliv na vznik nároku na invalidní důchod?

10. Při změně stupně invalidity se ode dne, od něhož došlo ke změně stupně invalidity, nově stanoví i výše invalidního důchodu. Podle nové právní úpravy účinné od 1. 1. 2010 se již nezkoumá, zda je splněna podmínka potřebné doby pojištění, jak tomu bylo podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2009. Jaký je Váš názor na tuto novou úpravu, co tato změna bude znamenat pro občany?

11. Jaký je Váš názor na zvýšení věkové hranice pro trvalý nárok na vdovský a vdovecký důchod a sjednocení této hranice pro muže a ženy? Jak tuto změnu vnímají klienti?

12. Jaký je Váš názor na vyloučení studia po 31. 12. 2009 z náhradních dob pojištění? Zákon umožňuje studentům přihlásit se k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění, jak je tato možnost v současnosti využívána?

4. VÝSLEDKY

Otázka č. 1

Jaký je Váš názor na stávající právní úpravu důchodového pojištění z hlediska její složitosti a pochopitelnosti ?

Odpovědi:

Všichni respondenti shodně odpověděli, že právní úprava důchodového pojištění je složitá a pro klienty špatně pochopitelná. Tři respondenti se domnívají, že tato problematika složitá byla a po zavedení parametrických změn, účinných od 1. 1. 2010, je ještě složitější. Podmínky nároku na důchod a způsob stanovení výše důchodu se klientům těžko vysvětlují. Jeden respondent vyjádřil názor, že tato problematika je stále složitější, pro většinu občanů nejasná. Klient se často obává, zda zvolí tu nejvýhodnější variantu a čím více možností právní úprava nabízí, tím více váhá, jak se má rozhodnout. Podle dalšího respondenta právní úprava otevírá možnost pro různé výklady jednotlivých ustanovení, a to přináší složitější pochopení a nejednotný přístup. Žadatel, který se problematikou důchodů nezabývá, není schopen se v jednotlivých ustanoveních a úpravách orientovat.

Otázka č. 2

Popište, prosím, nejčastější problémy, se kterými se při praktickém provádění agendy důchodového pojištění setkáváte.

Odpovědi:

V odpovědích respondenti uváděli následující:

- klienti těžko chápou nové změny v důchodovém pojištění, jako např. možnost volby zohlednění vyloučených dob místo příjmů při výpočtu výše důchodu, rádi by tuto volbu využili, ale zároveň chtějí hned při sepisování žádosti o důchod vědět, zda to pro ně bude výhodnější. Klienti často požadují zhodnocení doby pojištění po nároku na důchod při současném pobírání důchodu a výkonu zaměstnání za období před 1. 1. 2010 nebo chtějí zvýšit o 0,4 % výpočtový základ již po uplynutí 360 kalendářních dnů výkonu výdělečné činnosti při

pobírání plné výše starobního důchodu, nechápou, že toto zvýšení náleží až po dvou letech nepřetržitého výkonu výdělečné činnosti. Po 360 kalendářních dnech náleží, pouze pokud byla výdělečná činnost ukončena.

- klienti ve většině případů nevědí, jak se rozhodnout a snaží se přenést zodpovědnost za své rozhodnutí na pracovníka důchodového oddělení, zejména pokud se jedná o volbu data odchodu do důchodu.
- složité a zdlouhavé vysvětlování zápočtu náhradních dob pojištění.
- žadatelé často nepřinesou potřebné doklady, nejsou ochotni spolupracovat při dokládání dob zaměstnání, studia nebo dob evidence na úřadu práce. Další problémy přináší dohledávání chybějících dob pojištění, časté střídání zaměstnání, kdy si klienti nepamatují, kde pracovali. Nebo se naopak dožadují zápočtu dob zaměstnání i v případech, kdy pojištění nevzniklo.
- dlouhá doba řízení mezi podáním žádosti a vydáním rozhodnutí ČSSZ především u invalidních důchodů. Po posouzení zdravotního stavu lékařem posudkové služby je dle platné právní úpravy nutné vyčkat na ukončení dočasné pracovní neschopnosti, kterou může ošetřující lékař ukončit kdykoliv ve lhůtě do 30 dnů od posouzení zdravotního stavu a následně teprve ČSSZ může vydat rozhodnutí. Klienti se opakovaně chodí dotazovat, kdy už obdrží výplatu důchodu nebo zálohu na důchod, protože jsou bez finančních prostředků.
- převádění výplat důchodů na účty, rušení účtů, stěhování klientů, kdy se často stává, že důchod nedostanou včas, neboť vyřízení trvá obvykle 2 až 3 měsíce.
- provádění exekučních srážek ať již z přiznávaných dávek nebo z dávek již vyplácených. Klienti často žádají o zjištění důvodu exekuce, ve prospěch jakého věřitele je srážka prováděna, kdy bude strhávání srážky ukončeno. U nově přiznávaných důchodů se kvůli exekuci prodlužuje lhůta pro vyřízení důchodu.
- současné problémy pramení z celkové situace ve společnosti, neboť nedostatek pracovních příležitostí a propouštění zaměstnanců v předdůchodovém věku s sebou nesou značnou nejistotu a z toho pramení i určitá nervozita a agresivní chování klientů.

Otázka č. 3

Od 1. 1. 2010 se postupně prodlužuje potřebná délka doby pojištění pro vznik nároku na starobní důchod z 25 na 35 let. Domníváte se, že v budoucnu bude přibývat občanů, kterým z důvodu nedosažení potřebné doby pojištění nevznikne nárok na důchod a proč?

Odpovědi:

Osm respondentů se domnívá, že bude přibývat žadatelů, kterým nevznikne nárok na starobní důchod z důvodu nezískání potřebné doby pojištění. V celkovém součtu dob pojištění se významně projeví vysoká nezaměstnanost, omezení zápočtu některých náhradních dob pojištění, vyloučení doby studia po 31. 12. 2009 z náhradní doby pojištění a výkon práce bez pojištění, tzv. „načerno“.

Jeden respondent je toho názoru, že s tím, jak se vzdalujeme od roku 1989, kdy byla povinnost pracovat, přibývají v současnosti žadatelé o invalidní důchod, kteří nesplňují potřebnou dobu pojištění a podobný trend lze očekávat i u budoucích žadatelů o starobní důchod. Domnívá se, že získání potřebné doby pojištění bude pro některé klienty problémem, který však bude částečně kompenzován prodlužováním důchodového věku.

Pouze jeden respondent se domnívá, že by se získání 35 let pojištění pro vznik nároku na starobní důchod neměl do budoucna být problém. Člověk, který se bude o doby svého pojištění starat a zajímat, by s prodlouženou délkou doby pojištění problémy mít neměl. Ze své praxe uvádí, že se i dnes objeví jedinci, kteří nezískali 25 let pojištění, ale je to spíše výjimka, ženy dnes dosahují asi 39 až 42 let, muži 44 až 46 let pojištění. V kombinaci s tím, jak se bude prodlužovat věk odchodu do důchodu, by tedy neměl vyvstat žádný problém v souvislosti se zvýšením potřebné doby pojištění.

Otázka č. 4

Můžete, prosím, objasnit nejčastější důvody, které jsou příčinou chybějící doby pro vznik nároku na důchod u současných žadatelů o dávky důchodového pojištění? Můžete odhadnout, je-li tato situace v současnosti u některého druhu důchodu častější?

Odpovědi:

Mezi nejčastější důvody chybějící nezapočtené doby respondenti uvedli:

- dlouhodobá evidence na úřadu práce, kdy náhradní dobou pojištění je pouze doba, po kterou uchazeči o zaměstnání náleží podpora v nezaměstnanosti, a dále doba tří let bez nároku na tuto podporu, přičemž před dosažením 55 let věku se jako náhradní doba pojištění započítává v rozsahu nejvýše jednoho roku.
- doba, po kterou byly ženy v domácnosti a pečovaly o děti starší 4 let.
- dlouhodobý pobyt v zahraničí, kde klienti nepracovali, příp. pracovali, ale nebyli pojištěni nebo si nechali zaplacené pojistné vrátit.
- doba výkonu samostatné výdělečné činnosti v letech 1996 až 2003, kdy osoby samostatně výdělečně činné, které v tomto období nedosáhly zákonem stanovené hranice příjmů, neměly povinnost platit důchodové pojištění a k účasti na pojištění se dobrovolně nepřihlásily.
- doba výkonu činnosti na základě dohody o provedení práce nebo činnost malého rozsahu, ze které nebylo odváděno pojistné.
- výkon trestu odnětí svobody bez pracovního zařazení.
- doba výkonu práce bez pracovní smlouvy a bez pojištění, tzv. „načerno“.

Pokud se jedná o zamítnutí žádosti o důchod z důvodu nezískání potřebné doby pojištění, všichni respondenti se shodli na tom, že v současnosti se s tímto problémem setkávají především u invalidních důchodů. V drtivé většině se jedná o klienty „méně přizpůsobivé“, ze slabších sociálních vrstev, kteří se celou dobu nezajímají o své důchodové pojištění a až ve chvíli, kdy nastane sociální událost a žádají o důchod, zjistí, že i když zdravotní stav invaliditě odpovídá, nesplňují podmínku pro vznik nároku na invalidní důchod. Častěji k zamítnutí žádosti o důchod dochází také u mladších lidí, protože krátká odpracovaná doba v kombinaci s evidencí na úřadu práce, nečiní dohromady potřebných 1825 dnů pojištění.

U pozůstalostních důchodů je problém nesplnění potřebné doby pojištění převážně u důchodů po mladších občanech. U starobních důchodů se tento problém u současné generace vyskytuje pouze výjimečně.

Otázka č. 5

Jaký dopad může, podle Vašeho názoru, mít zvyšování důchodového věku v kontextu ostatních parametrických změn důchodového pojištění na občany, zaměstnavatele a společnost? Je podle Vás možné tuto hranici i nadále prodlužovat?

Odpovědi:

Všichni respondenti se shodli na tom, že hranice pro odchod do důchodu by se již dále neměla zvyšovat. Domnívají se, že s prodlužováním důchodového věku se bude zvyšovat nezaměstnanost starších občanů. Již v současnosti lidé předdůchodového věku nemohou sehnat zaměstnání, jsou většinou dlouhodobě v evidenci na úřadu práce, a pak odcházejí i za cenu vysokého krácení dávky do předčasného starobního důchodu. Předčasným odchodem do důchodu řeší mnoho občanů svou momentální ekonomickou i sociální situaci.

Jeden respondent uvedl, že bude nutné změnit negativní pohled na starší zaměstnance ze strany zaměstnavatelů. U některých zaměstnavatelů není vůle zaměstnávat starší občany, nechtějí vytvářet na pracovišti podmínky ve prospěch starších pracovníků, např. vhodnou úpravou pracovní doby. Důchodový systém by neměl řešit nezaměstnanost. Měla by být přijata motivační opatření, která povedou ke zvýšení zaměstnanosti občanů v předdůchodovém věku, např. formou dotací na zaměstnávání starších osob, nebo snížení sazby pro odvod pojistného.

Další respondent nesouhlasí se zvyšováním důchodového věku z toho důvodu, že s přibývajícím věkem se snižuje duševní i fyzická výkonnost zaměstnanců. Pro společnost určitě nebude přínosné, že budou někteří v zaměstnání tzv. „přežívat“, každý není schopný v 60 letech podávat stejné pracovní výkony jako ve 30 letech. Dle názoru jednoho respondenta prodlužování věkové hranice pro odchod do důchodu vyvolá vnitřní nespokojenost, obavy z budoucnosti a nestabilitu.

V souvislosti se zvyšováním důchodového věku lze dle čtyř respondentů očekávat i to, že starší lidé budou ve větší míře dočasně práce neschopní a budou dlouhodobě čerpat nemocenské dávky. Osm respondentů se domnívá, že více občanů bude žádat o invalidní důchod, protože z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, nebudou moci vykonávat výdělečnou činnost.

Otázka č. 6

Od 1. 1. 2010 ZDP umožňuje po dosažení důchodového věku, v případě souběhu výdělečné činnosti s pobíráním starobního důchodu, možnost zvolit si výplatu důchodu ve výši poloviny a následně vyšší zvýšení procentní výměry důchodu. Jak byla tato možnost v roce 2010 v praxi využívána?

Odpovědi:

V praxi se v roce 2010 žádný z respondentů neseťkal s klientem, který by si zvolil výplatu důchodu ve výši poloviny a příjem z výdělečné činnosti. K souběhu zaměstnání a výplaty starobního důchodu jeden z respondentů uvedl, že vzhledem ke skutečnosti, že od 1. 1. 2010 se již nemusí s pracujícími starobními důchodci uzavírat smlouva na dobu určitou, maximálně na dobu jednoho roku, je více využíváno souběhu zaměstnání a výplaty starobního důchodu v plné výši. Zrušení této podmínky má negativní dopad na zaměstnavatele, pokud chce zaměstnavatel poživitele starobního důchodu propustit, musí ve většině případů přiznat i odstupné. V případě, kdy klient uplatní žádost o přiznání starobního důchodu zpětně, se zaměstnatel o této skutečnosti ani nedozví (což je v mnoha případech i záměrem zaměstnance).

Otázka č. 7

Jak se v praxi projevila změna v krácení procentní výměry u předčasných starobních důchodů?

Odpovědi:

Z odpovědí respondentů vyplývá, že klienti většinou volí alternativu odchodu do předčasného starobního důchodu v období, kdy jim do dovršení důchodového věku zbývá 720 kalendářních dnů nebo méně než 720 kalendářních dnů. Dle názoru všech respondentů se snížil počet žadatelů s datem odchodu do předčasného důchodu o více než dva roky. Pokud však předčasný starobní důchod řeší situaci klienta, který nemá zaměstnání, z úřadu práce již nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti, tak tento klient volí i za cenu vysokého krácení dávky výplatu předčasného starobního důchodu o tři roky dříve. Pokud má možnost vyšší trvalého krácení snížit a přiznání důchodu jakkoliv oddálit, volí ve většině případů náhradní řešení, např. péči o osobu blízkou

s minimálně druhým stupněm závislosti, dočasnou pracovní neschopnost nebo pobírání podpory v nezaměstnanosti.

Otázka č. 8

Myslíte si, že postupné zvyšování důchodového věku bude mít vliv na nárůst invalidity u občanů starších 55 let?

Odpovědi:

Šest respondentů se domnívá, že u starších občanů dojde k nárůstu invalidity. Negativní vliv na zdravotní stav bude mít zejména každodenní fyzická práce a stres. Čtyři respondenti jsou toho názoru, že k nárůstu invalidity nedojde. Domnívají se, že se bude zvyšovat počet žádostí o invalidní důchod, ale protože se od 1. 1. 2010 značně zpřísnily podmínky posuzování zdravotního stavu a pracovní schopnosti pro uznání invalidity, nedojde k zákonem stanovenému poklesu pracovní schopnosti a nárok na invalidní důchod nevznikne. Tento názor dokládají tím, že v roce 2010 bylo velké množství žádostí o invalidní důchod posudkovou komisí zamítnuto, při kontrolních lékařských prohlídkách konaných v roce 2010 došlo v mnoha případech ke snížení stupně invalidity nebo k zániku invalidity. Nespokojení klienti pak ve velké míře využívali v oblasti posouzení zdravotního stavu institutu námitek.

Dle vyjádření jednoho respondenta jsou již nyní někteří žadatelé o invalidní důchod přesvědčeni, že jim nárok vznikne jen z toho důvodu, že jsou bez zaměstnání, zdravotní stav nepovažují za rozhodující podmínku pro přiznání invalidity. Jeden respondent přímo uvedl, že v této problematice vidí skoro svým způsobem přímou úměru nebo spojené nádoby, něco jako „únava materiálu“ a nedostatek vhodných pracovních míst – proč tedy nezkusit podat žádost o invalidní důchod.

Otázka č. 9

Jaký je Váš názor na zavedení alternativní možnosti splnění potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod pojištěnce staršího 38 let ve výši 10 let získaných v období posledních 20 let před vznikem invalidity. Má tato změna výrazný vliv na vznik nároku na invalidní důchod?

Odpovědi:

Dle názoru respondentů tato změna má vliv na určitou skupinu klientů, kterým by jinak invalidní důchod nebyl přiznaný. Toto nové opatření devět respondentů vnímá jako pozitivní změnu pro žadatele. Pomohlo hlavně starším klientům, kteří v posledních deseti letech nepracovali, protože posledních 20 let spadá do doby, kdy byla zákonem daná povinnost pracovat. Shodují se na tom, že se jedná o určité zvýhodnění osob, kterým by podle předpisů platných do 31. 12. 2009 nárok na invalidní důchod nevznikl.

Jeden respondent naopak uvádí, že v situaci, kdy není dostatek peněžních prostředků na výplatu důchodů, zvýhodňovat ty, kteří nejsou delší dobu pojištění, a tedy nepřispívají do systému, není správné vůči všem, kteří pracují a řádně platí pojistné. Přiznávat a vyplácet invalidní důchody v případech, kdy klient nesplní podmínku pěti pojištěných let z posledních deseti roků před vznikem invalidity, aniž by klient např. doplatil pojistné formou dobrovolného pojištění, považuje v současném systému důchodového pojištění za „luxus“ i s ohledem na to, že tyto důchody jsou pak většinou vypláceny dlouhodobě.

Otázka č. 10

Při změně stupně invalidity se ode dne, od něhož došlo ke změně stupně invalidity, nově stanoví i výše invalidního důchodu. Podle nové právní úpravy účinné od 1. 1. 2010 se již nezkoumá, zda je splněna podmínka potřebné doby pojištění, jak tomu bylo podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2009. Jaký je Váš názor na tuto novou úpravu, co tato změna bude znamenat pro občany?

Odpovědi:

Pro poživatele invalidních důchodů je dle sedmi respondentů nová právní úprava jednoznačně pozitivní. Pro klienta tato úprava znamená menší administrativní zatížení, nesepisuje se již nová žádost, není nutné dokládat žádné doklady o průběhu pojištění, podává se jen žádost o změnu výše invalidního důchodu.

V případě změny zdravotního stavu, který bude odpovídat jinému stupni invalidity, ať vyššímu nebo nižšímu, se již nemůže stát, že nárok na invalidní důchod nevznikne. Dle právní úpravy účinné do 31. 12. 2009 se i při změně invalidního

důchodu posuzovala podmínka získání potřebné doby pojištění. U poživatelů částečného invalidního důchodu, kteří nebyli v evidenci úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání nebo nevykonávali výdělečnou činnost, nastávaly situace, kdy byl občan po zdravotní stránce sice uznán plně invalidním, k přiznání plného invalidního důchodu však nedošlo z důvodu nesplnění potřebné doby pojištění.

Jeden respondent vnímá toto opatření pozitivně z toho důvodu, že lidem, kteří byli do 31. 12. 2009 poživateli částečného invalidního důchodu nebo po 31. 12. 2009 poživateli invalidního důchodu pro invaliditu prvního nebo druhého stupně, se hledá zaměstnání ještě obtížněji než ostatním „zdravým“ lidem.

Tři respondenti si myslí, že tato právní úprava je nevyhovující, protože zvýhodňuje občany, kteří již nějaký invalidní důchod pobírají, a pokud budou stále invalidní, nárok bude trvat, i když nepracují. Zároveň vyjádřili názor, že je tato úprava nespravedlivá vůči pracujícím, kteří do systému přispívají. Pokud u poživatelů invalidního důchodu pro invaliditu prvního stupně transformovaného z částečného invalidního důchodu dojde ke zhoršení zdravotního stavu a ke změně na invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně, nezkoumá se již doba pojištění, pouze se nově stanoví výše procentní výměry a to tak, že se ztrojnásobí. V praxi tak dochází k tomu, že výše důchodu dosahuje 14 – 19 tisíc a to bez ohledu na to, že klient nezískal v posledních deseti letech žádnou dobu pojištění. Je nespravedlivé, že klienti s relativně průměrnými předdůchodovými příjmy dosahují vyšších důchodů než klienti s vysokými příjmy, ze kterých odváděli do systému vysoké částky na pojistném.

Otázka č. 11

Jaký je Váš názor na zvýšení věkové hranice pro trvalý nárok na vdovský a vdovecký důchod a sjednocení této hranice pro muže a ženy? Jak tuto změnu vnímají klienti?

Odpovědi:

Osm respondentů s touto změnou nesouhlasí, domnívají se, že věková hranice by se neměla zvyšovat. Jeden respondent uvádí, že pokud je stále ve společnosti rozdíl mezi platem žen a mužů v neprospěch žen, je sjednocení věku pro trvalý nárok pro ženy

nespravedlivé. Dva respondenti s touto změnou souhlasí, zejména s ohledem na postupné zvyšování důchodového věku.

K tomu jak, tuto změnu vnímají klienti, byly odpovědi odlišné. Dle šesti respondentů klienti tuto změnu zatím nepocítili, a tudíž neměli možnost ji posoudit, protože toto opatření platí pouze rok a občané ovdovělí po 1. 1. 2010 důchod zatím pobírají a na ty, kteří ovdověli před 1. 1. 2010, se ještě vztahují podmínky platné do 31. 12. 2009. Při sepisování vdovských a vdoveckých důchodů jsou ve většině případů klienti zasaženi ztrátou svého blízkého a k této věci se nevyjadřují. Odezva by se tedy měla projevit až v roce 2011 a dále až si budou žádat o obnovu důchodu. Podle čtyř respondentů tuto změnu klienti vnímají negativně, cítí se poškozeni v porovnání s dříve platnými předpisy.

Dva respondenti dále uvádějí, že určit věk pro splnění podmínky pro obnovu vdovského/vdoveckého důchodu je pro klienty složité a málo pochopitelné. Zatím v praxi dochází k teoretickému vysvětlování, kdy podle nových pravidel vznikne nárok na obnovu, většina klientů je mírně zaskočena formulací „..jestliže dosáhla alespoň věku o 4 roky nižšího, než je důchodový věk pro muže stejného data narození ..“.

Otázka č. 12

Jaký je Váš názor na vyloučení studia po 31. 12. 2009 z náhradních dob pojištění? Zákon umožňuje studentům přihlásit se k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění, jak je tato možnost v současnosti využívána?

Odpovědi:

Všech deset respondentů považuje tuto změnu za negativní. Současní studenti jsou tímto opatřením znevýhodněni, zejména s ohledem na zvýšení potřebné doby pojištění pro nárok na starobní důchod. V případě, že si za dobu studia nedoplatí dobrovolné pojištění, budou mít nižší procentní výměru důchodu. Všichni respondenti se zároveň shodují i v tom, že v roce 2010 se studenti nepřihlašovali k účasti na dobrovolném důchodovém pojištění, zaznamenali pouze zvýšený počet dotazů převážně ze strany rodičů studentů, jak a kdy lze za dobu studia pojistné zaplatit. Pět respondentů uvedlo, že vzhledem k tomu, že studenti se mohou k dobrovolnému pojištění přihlásit

a pojistné doplatit kdykoliv zpětně, domnívají se, že za dobu studia, si budou občané pojistné doplácet až těsně před podáním žádosti o důchod. Jeden respondent k tomuto tématu uvádí, že pro studenty je částka pojistného poměrně vysoká a důchodový věk příliš vzdálený, navrhoval by pro studenty zavést nižší výši pojistného, do státního rozpočtu by se vybralo víc a toto řešení by bylo přínosné pro obě strany.

5. DISKUSE

Diskuse k otázce č. 1

První otázka zkoumala názor respondentů na současnou právní úpravu důchodového pojištění z hlediska její složitosti a pochopitelnosti. Z odpovědí všech dotázaných respondentů je zřejmý názor, že právní úprava je velice složitá a komplikovaná a pro občany špatně pochopitelná.

Domnívám se, že hlavní problém není ve srozumitelnosti nastavení systému jako takového, ale ve velkém množství změn, které tuto oblast provázejí. Od 1. 1. 1996, kdy ZDP nabyl účinnosti, byla právní úprava důchodového pojištění mnohokrát novelizována, což v praxi znamená velké množství výjimek a odlišností, zejména v souvislosti s přechodnými ustanoveními jednotlivých novel. Celý systém se pak stává nepřehledným.

Diskuse k otázce č. 2

Druhá otázka se týkala nejčastějších problémů, se kterými se pracovníci OSSZ při praktickém provádění důchodového pojištění setkávají. Zde byly odpovědi odborníků poměrně odlišné. Hlavní problémy vyplývají především ze složité a pro klienty špatně pochopitelné právní úpravy.

Výrazný problém při konkrétním provádění agendy je spojen s možností volby každého občana, kdy ani pracovník OSSZ není schopen přesně určit, co je pro klienta výhodnější. Výši přiznaného důchodu ovlivňuje kromě výše předdůchodových příjmů a doby pojištění řada dalších faktorů, zejména pokud klient žádá o předčasný starobní důchod nebo se rozhoduje, zda o řádný starobní důchod požádat před koncem roku nebo od 1. 1. následujícího roku.

Jak uvádí Vopátek, mezi faktory ovlivňující výši důchodu patří zejména výše všeobecného vyměřovacího základu, přepočítacího koeficientu, zvýšení redukčních hranic, příp. valorizace důchodů od ledna následujícího roku. Proto je důležité, aby klient měl maximum informací a dokázal se správně rozhodnout, kdy o důchod požádat (35). Domnívám se, že i přesto, že si klient získá maximum informací, je obtížné se správně rozhodnout, protože konstrukce výpočtu důchodu je složitá. Na

webových stránkách MPSV je umístěna důchodová kalkulačka, kde si každý může po zadání svých údajů provést orientační výpočet výše starobního důchodu. Nicméně stanovit přesně např. počet let pojištění ke dni vzniku nároku na důchod, ve kterém musí být správně započteny nejen doby pojištění i tzv. náhradní doby pojištění (z nichž některé se započítávají v rozsahu 80 %), je pro laika podle mého názoru skoro nemožné. Náhradní doby se hodnotí odlišně pro splnění podmínky potřebné doby pojištění, pro výpočet procentní výměry důchodu a odlišné je hodnocení těchto dob i v oblasti invalidních důchodů. Česká právní úprava důchodového pojištění vymezuje velmi široký okruh náhradních dob pojištění, takže se domnívám, že zápočet těchto dob se týká velkého počtu žadatelů o důchod. Myslím, si že tato oblast je jedním z nejsložitějších míst právní úpravy důchodového pojištění.

Další problémové oblasti respondenti vidí v dlouhé době řízení o přiznání dávky důchodového pojištění, zajištění změn způsobu výplaty důchodu, provádění exekucí z dávek důchodového pojištění a v neochotě klientů spolupracovat. Často se také ze strany klientů potýkají s konfliktním a agresivním způsobem jednání.

Diskuse k otázkám č. 3 a 4

Devět respondentů se domnívá, že bude přibývat žadatelů, kterým nevznikne nárok na starobní důchod z důvodu nezískání potřebné doby pojištění. Pouze jeden respondent uvedl, že pokud se občan bude v průběhu svého ekonomicky aktivního života o své doby důchodového pojištění zajímat, neměl by v budoucnu mít se získáním 35 let pojištění problém. Zároveň jsem se dotazovala na příčiny chybějící doby pojištění pro vznik nároku na důchod u současných žadatelů, protože se domnívám, že stejné důvody ovlivní i budoucí důchodové nároky, resp. dobu pojištění budoucích důchodců. Největší problém respondenti spatřují ve vysoké nezaměstnanosti a s tím spojené dlouhodobé evidenci uchazečů o zaměstnání na úřadu práce. Mezi další důvody patří dlouhodobý pobyt v zahraničí, nelegální práce, výkon činnosti na základě dohody o provedení práce, výkon trestu odnětí svobody bez pracovního zařazení a často se objevuje i nepojištěná doba výkonu samostatné výdělečné činnosti v letech 1996 až 2003. V současnosti dochází k zamítnutí žádosti o důchod z důvodu nezískání potřebné

doby pojištění nejčastěji u invalidních důchodů, především u mladších občanů. Souhlasím s názorem respondenta, který se domnívá, že teprve v budoucnu lze očekávat větší problémy s chybějící dobou pojištění, protože nepojištěné doby se ve větším rozsahu objevují až po roce 1989, kdy u nás po změně politického systému již není zákonem daná všeobecná povinnost pracovat.

Myslím si, že prodloužení potřebné doby pojištění pro vznik nároku na starobní důchod na 35 let v kombinaci s vysokou nezaměstnaností, omezením zápočtu některých náhradních dob pojištění a vyloučením studia z náhradních dob pojištění, může v budoucnu pro některé občany znamenat vznik nároku na starobní důchod později než dosažením „obecného“ důchodového věku. Nezíská-li např. muž narozený v roce 1970 při dovršení věku 65 let alespoň 35 let doby pojištění včetně náhradních dob nebo 30 let „čisté“ doby pojištění (bez zápočtu náhradních dob), vznikne mu nárok na starobní důchod později, až dobu pojištění „dopracuje“ na 35 let nebo až dosažením věku 70 let, získal-li dobu pojištění alespoň 20 let. Reálný věk odchodu do starobního důchodu se tak u pojištěnců narozených po roce 1968, kteří nezískají potřebnou dobu pojištění alespoň 35 let, může posunout až na 70 let.

Diskuse k otázce č. 5

Zákonem č. 306/2008 Sb., bylo prodlouženo postupné zvyšování důchodového věku, pro pojištěnce narozené po roce 1968 činí důchodový věk 65 let u mužů a žen, které nevychovaly žádné dítě a 62 až 64 let u žen podle počtu vychovaných dětí (38). Posun věkové hranice má významný vliv na celkovou finanční stabilitu základního důchodového pojištění a reaguje na prodlužující se očekávanou dobu dožití. Dle Biskupa bude podle očekávaného demografického vývoje stárnutí populace v ČR velmi výrazné. Trvale rostoucí střední délka života bude znamenat značný nárůst počtu starších osob. Zastavením důchodového věku u mužů na 63 letech by se zvýšila průměrná délka pobírání starobního důchodu mezi roky 2015 a 2100 o více než deset let, v případě žen pak o více než jedenáct let (2). Ke zvyšování důchodového věku přistupují i ostatní vyspělé země. V Německu se bude mezi roky 2012 a 2029 zvyšovat důchodový věk ze současných 65 let pro muže i ženy, na 67 let pro muže i ženy.

Důchodový věk 67 let bude platit pro pojištěnce narozené v roce 1964 a později (4). V Rakousku je v současnosti důchodový věk pro muže 65 let a pro ženy 60 let. Počínaje 1. 1. 2024 se důchodový věk žen bude zvyšovat o 6 měsíců za rok a to, až do roku 2033 na konečných 65 let, čímž dojde k sjednocení důchodového věku pro muže i ženy na 65 let (24).

Všichni respondenti se shodli na tom, že důchodový věk by se již dále zvyšovat neměl. Domnívají se, že největší dopad bude mít prodlužování důchodového věku na zvýšení nezaměstnanosti starších občanů, dojde ke zvýšení počtu žádostí o invalidní důchod. Dle jednoho respondenta by měla být přijata opatření, která budou zaměstnavatele motivovat k přijímání starších pracovníků.

S ohledem na prodlužující se průměrnou délku života, bude pravděpodobně zvyšování důchodového věku i nadále pokračovat. Vláda dne 2. 3. 2011 předložila Poslanecké sněmovně novelu zákona o důchodovém pojištění. V rámci této novely je navrženo pokračování ve zvyšování důchodového věku i po dosažení věku 65 let. Pokud tato novela v navrženém znění projde celým legislativním procesem, bude pro pojištěnce narozené v roce 1977 důchodový věk činit 67 let, pro pojištěnce narozené po roce 1977 se důchodový věk bude určovat tak, že se k věku 67 let přičte takový počet kalendářních měsíců, který odpovídá dvojnásobku rozdílu mezi rokem narození pojištěnce a rokem 1977 (27).

Souhlasím s názorem respondentů, že hlavním problémem bude růst nezaměstnanosti starších občanů. Otázkou však je, jak zajistit dostatek pracovních příležitostí pro starší občany? Podle Kotíkové mezi negativa starších zaměstnanců patří zejména nižší úroveň dosaženého vzdělání, neochota se dále vzdělávat, chybějící dovednosti v používání nových technologií, nedostatečné jazykové a počítačové znalosti, častější zdravotní problémy. K prodloužení ekonomické aktivity starších osob by v podmínkách České republiky měla být pozornost zaměřena na dva hlavní směry. Prvním je vzdělávání starších osob, při němž je kladen důraz na kontinuální zvyšování kvality pracovní síly v průběhu celého pracovního života. Druhým směrem je ekonomické (příjmové) zvýhodnění zaměstnávání starších osob, mezi které řadí snížení odvodů zaměstnavatelů za zaměstnance v předdůchodovém věku, poskytování dotací

zaměstnavatelům na zaměstnávání nezaměstnaných starších osob nebo dotací na školeních starších osob. V příjmové motivaci zaměstnanců by bylo vhodné zavést opatření, která umožní zkrácení pracovní doby zaměstnancům předdůchodového věku bez vlivu na výši budoucího důchodu (11).

Diskuse k otázce č. 6

Touto otázkou jsem se ptala, jak byla v roce 2010 využívána možnost pobírat polovinu starobního důchodu a současně zvyšovat procentní výměru starobního důchodu o 1,5 % výpočtového základu za každých 180 dnů výdělečné činnosti.

Záměrem tohoto opatření je oddálit úplný odchod z ekonomické aktivity a umožnit souběh poloviny starobního důchodu s výdělečnou činností s možností přepočtu tohoto důchodu za další výdělečnou činnost. Pojišťenci je tak umožněn postupný odchod z trhu práce do starobního důchodu, při kterém by čerpal jen část důchodu a zároveň by nadále do systému přispíval placením pojistného (28). V roce 2010 se žádný z respondentů v praxi nesetkal s využitím této možnosti. Domnívám se, že tato skutečnost je dána zejména tím, že žadatelé nemají dostatek informací o využití této možnosti, a že z ekonomického hlediska se jim jeví výhodnější pracovat a pobírat důchod v plné výši. Další výdělečná činnost pak znamená zlepšení finanční situace, ale již s jistotou pobírání celého důchodu.

Diskuse k otázce č. 7

Touto otázkou jsem zjišťovala, jak se v praxi projevila změna v krácení procentní výměry u předčasných starobních důchodů. Při odchodu do starobního důchodu před dosažením důchodového věku je výše procentní výměry krácena v závislosti na počtu dnů, které do dosažení věkové hranice chybí. Za každých i započatých chybějících 90 kalendářních dnů se sníží procentní výměra o 0,9 % za období prvních 720 kalendářních dnů a 1,5 % od 721 kalendářního dne (38). Dle vyjádření všech respondentů se snížil počet žadatelů o předčasný starobní důchod, kterým do dosažení důchodového věku chybí více než 720 dnů, a to z důvodu vyššího krácení. Předčasný odchod do důchodu 720 dnů před dosažením důchodového věku se

projeví krácením procentní výměry o 7,2 %. Souhlasím s tím, že vyšší sankce za odchod do důchodu o 1 080 dnů (tj. bez patnácti dnů celé tři roky) dříve, která znamená celkové krácení procentní výměry o 13,2 % snížila atraktivnost předčasného opuštění trhu práce o více jak dva roky před dosažením důchodového věku. Občané volí raději ekonomicky výhodnější variantu žádosti o předčasný důchod, tj. v období, kdy jim chybí pouze 720 dnů do dosažení věkové hranice.

Diskuse k otázce č. 8

Podle šesti respondentů bude mít postupné zvyšování důchodového věku vliv na nárůst invalidity občanů předdůchodového věku. Čtyři respondenti se domnívají, že přísnější pravidla pro hodnocení zdravotního stavu a stanovení procentní míry poklesu pracovní schopnosti, která jsou účinná od 1. 1. 2010, zabrání nárůstu počtu invalidit.

Při posuzování invalidity se po 1. 1. 2010 hodnotí nejen pokles pracovní schopnosti, ale nově i zachované schopnosti, včetně využití schopnosti pracovat (37). Posuzování invalidity je po novu podstatně více zaměřeno i na zhodnocení stabilizace zdravotního stavu, adaptace posuzované osoby na zdravotní pojištění a schopnost rekvalifikace na jiný druh výdělečné činnosti (25). Posuzování pracovní schopnosti pro účely invalidity upravuje prováděcí vyhláška č. 359/2009 Sb., kterou se stanoví procentní míry poklesu pracovní schopnosti a náležitosti posudku o invaliditě (vyhláška o posuzování invalidity), účinná od 1. 1. 2010. Procentní míry poklesu pracovní schopnosti jsou uvedeny v příloze k této vyhlášce. Do 31. 12. 2009 se procentní míry poklesu schopnosti soustavné výdělečné činnosti pro posouzení vzniku nároku na invalidní důchod stanovovaly dle přílohy č. 2 k vyhlášce č. 284/1995 Sb., která byla naposledy novelizována v roce 2000. Dle MPSV tato vyhláška včetně přílohy již nebyla zcela v souladu se stavem lékařské vědy v oblasti poznatků o důsledcích zdravotních postižení na pracovní schopnost pojištěnců. Nové a včasné metody v oblasti diagnostiky a léčby, uplatňované od roku 1995, zlepšují prognózu řady dříve nepříznivých stavů a zmírňují jejich negativní důsledky a přispívají ke zlepšení schopnosti pracovního uplatnění. Z tohoto důvodu byla na základě spolupráce s Českou lékařskou společností J. E. Purkyně zcela nově zpracována příloha k vyhlášce o posuzování invalidity (37).

Podle závěrečné zprávy Poradního expertního sboru ministra financí a ministra práce a sociálních věcí z června 2010 v současném nastavení důchodového systému hrozí souběžně se zvyšováním věkových hranic pro nárok na starobní důchod nárůst počtu neodůvodněných invalidních důchodů. Proto doporučuje v souvislosti se zvyšováním věkových hranic a s pokrokem lékařské vědy a změnami na trhu práce pravidelně provádět aktualizaci definice invalidity (21).

Diskuse k otázce č. 9

Tato otázka se týkala doplnění možnosti, jak splnit podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod u občanů starších 38 let tím, že získají v období 20 let před vznikem invalidity alespoň 10 let doby pojištění. Devět respondentů tuto změnu vnímá z pohledu klientů jako pozitivní. Umožní získat nárok na důchod žadatelům, kterým by v důsledku nedostatečné doby pojištění dle právní úpravy účinné do 31. 12. 2009 nevznikl. Pouze jeden respondent se vyjádřil v tom smyslu, že není správné tuto skupinu pojištěnců zvýhodňovat. Pokud v posledních deseti letech před vznikem invalidity občan nezískal alespoň pět let pojištění (tedy neodváděl do systému žádné pojistné), nepovažuje za vhodné důchod přiznávat.

Myslím si, že toto opatření má pozitivní vliv na pocit sociální jistoty občanů, protože zohledňuje delší časové období, ze kterého je možné započítat pojištěnou dobu pro vznik nároku na invalidní důchod.

Diskuse k otázce č. 10

Touto otázkou jsem zjišťovala názor na zrušení nového hodnocení splnění podmínky potřebné doby pojištění při změně stupně invalidního důchodu. Sedm respondentů tuto změnu vnímá pozitivně. Uvádějí, že se snížilo administrativní zatížení z toho důvodu, že již není nutné dokládat znovu všechny údaje pro posouzení nároku a výše důchodu. Pokud je z důvodu zhoršení zdravotního stavu přiznán vyšší stupeň invalidity, vznikne vždy nárok na invalidní důchod pro tento vyšší stupeň invalidity a nezkoumá se již podmínka splnění potřebné doby pojištění. Tři respondenti si myslí,

že toto nastavení je nevyhovující a nepřiměřeně zvýhodňuje občany, kteří již invalidní důchod pobírají.

Dojde-li v průběhu pobírání invalidního důchodu ke změně stupně invalidity, upraví se k datu této změny pouze výše dávky tak, aby odpovídala procentním sazbám pro daný stupeň invalidity. Výše procentní výměry se vynásobí pomocí koeficientu, který se stanoví jako zlomek, do něhož se dosazují procentní sazby výpočtového základu za každý kalendářní rok doby pojištění a to tak, že v čitateli se uvede nová sazba a ve jmenovateli je původní sazba (koeficient = nová sazba/původní sazba). Při změně invalidního důchodu z prvního stupně na třetí se tedy výše procentní výměry vynásobí koeficientem 3 (tj. $1,5/0,5$). Nový výpočet výše invalidního důchodu zároveň se zkoumáním podmínek nároku se podle platné právní úpravy provádí pouze pokud invalidita zanikne a později znovu vznikne (26).

Částečný invalidní důchod přiznaný před rokem 2010, se od 1. 1. 2010 transformoval na invalidní důchod do stupně podle výše procentního poklesu soustavné výdělečné činnosti. Byl-li důvodem částečné invalidity pokles schopnosti soustavné výdělečné činnosti o 33 % až 49 %, považuje se od 1. 1. 2010 za invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně, ale je vyplácen ve stejné výši, ve které náležel ke dni 31. 12. 2009 (31). Výše procentní výměry částečného invalidního důchodu činila dle právní úpravy účinné do 31. 12. 2009 za každý celý rok doby pojištění 0,75 % výpočtového základu (39). Tato výše však podle nové právní úpravy odpovídá výši invalidního důchodu pro invaliditu druhého stupně. Z čehož vyplývá, že pokud dojde u invalidního důchodu pro invaliditu prvního stupně, který vznikl transformací z částečného invalidního důchodu přiznaného před rokem 2010, ke zvýšení stupně invalidity, stanovená výše důchodu je neodůvodněně vyšší. Např. při změně z prvního na druhý stupeň se výše procentní výměry vynásobí koeficientem 1,5 (tj. $0,75/0,5$), ale fakticky by měla zůstat nezměněna, protože původně byla stanovena již ve výši 0,75 %. Domnívám se, že tato nerovnost by měla být odstraněna.

Myslím si, že tato úprava je s ohledem na situaci na trhu práce nastavena správně, protože invalidní důchod je přiznán občanům, jejichž dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav způsobil pokles pracovní schopnosti. V situaci, kdy nemohou sehnat

práci zdraví lidé, je uplatnění invalidních důchodců pro invaliditu prvního nebo druhého stupně na trhu práce značně omezeno. Doba v evidenci uchazečů na úřadu práce se pro účely důchodového pojištění hodnotí pouze v omezeném rozsahu a možnost platit dobrovolné pojištění, které v současnosti činí 1 732 Kč za měsíc, nepovažují pro poživatele důchodů z ekonomických důvodů za reálnou. Na druhou stranu tato úprava může znevýhodnit občany, kteří po přiznání invalidního důchodu pro invaliditu prvního nebo druhého stupně pracovali, protože pro výpočet procentní míry důchodu se použije koeficient a nezohlední se příjmy (vyměřovací základy), kterých dosáhli po přiznání invalidního důchodu.

Diskuse k otázce č. 11

Osm respondentů vnímá negativně zvýšení věkové hranice pro trvalý nárok na vdovský a vdovecký důchod i sjednocení této hranice pro muže a ženy. Pouze dva dotázaní s touto změnou souhlasí, a to s ohledem na postupné zvyšování důchodového věku. Klienti tuto změnu vnímají dle čtyř pracovníků rovněž negativně. Podle ostatních respondentů na zvýšení věkové hranice pro nárok na trvalý vdovský/vdovecký důchod klienti ovdovělí po 31. 12. 2009 zatím nijak nereagovali, protože v roce 2010 důchod pobírali.

Sjednocení tohoto věku je v souladu se zásadou rovnosti mužů a žen v sociálním zabezpečení, kterou požaduje směrnice Rady ze dne 19. prosince 1978 (79/7/EEC) o postupném zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v otázkách sociálního zabezpečení (28).

Souhlasím s názorem, že zvýšení věku pro trvalý nárok na vdovský a vdovecký důchod je s ohledem na postupné zvyšování důchodového věku správné. Ale osobně považuji toto opatření za „nespravedlivé“ v tom směru, že se týká pouze důchodů přiznaných po 31. 12. 2009 a chápu postoj klientů, kteří se cítí tímto poškozeni.

Diskuse k otázce č. 12

Tato otázka byla zaměřena na problematiku vyloučení doby studia na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole v České republice získané po 31. 12. 2009

z náhradních dob pojištění a využití institutu dobrovolného pojištění u studentů v praxi. Všichni respondenti tuto změnu hodnotí negativně, studenti budou tímto opatřením znevýhodněni. V případě nedoplnění pojistného formou dobrovolného pojištění tato změna negativně ovlivní jednak podmínku získání potřebné doby pro vznik nároku na starobní důchod a zároveň má dopad na snížení výše procentní výměry důchodu. V roce 2010 se dle vyjádření respondentů studenti nepřihlašovali k dobrovolnému důchodovému pojištění.

Účelem zrušení doby studia jako náhradní doby pojištění je zredukovat široký rozsah dob, které jsou v českém systému důchodového pojištění hodnoceny pro nárok na důchod a jeho výši, přestože za tyto doby není placeno pojistné. Ve srovnání s ostatními náhradními dobami pojištění je u náhradní doby z titulu studia nejméně odůvodněné její financování v rámci solidarity osob ekonomicky aktivních s osobami, které ekonomicky aktivní nejsou. Široký okruh náhradních dob negativně působí i na ochotu platit pojistné (28). Jak uvádí Hájek, nezapočítávání doby studia po roce 2009 pro výpočet výše důchodu znamená snížení výše jejich procentní výměry asi o 6 až 7,5 % výpočtového základu. Je nutné zdůraznit, že doba studia získaná po roce 2009 se nehodnotí jako náhradní doba pojištění pro vznik nároku a výši procentní výměry pouze u starobních důchodů. Pro nárok na invalidní důchod se doba prvních šesti let studia po 18. roku věku získaná před rokem 2010 i po roce 2009 počítá do potřebné doby pojištění pro vznik nároku na tento důchod a zároveň pro účely stanovení osobního vyměřovacího základu pro výpočet invalidního důchodu zůstává i vyloučenou dobou, aby nedocházelo k rozmělnění výdělku a stanovení nižšího důchodu (6).

Osobně se domnívám, že vyloučení studia z náhradních dob pojištění sice studenty znevýhodňuje, ale na druhou stranu zákonem stanovená možnost si tuto dobu kdykoliv doplatit formou dobrovolného pojištění toto znevýhodnění částečně kompenzuje. Vyšší kvalifikace získaná studiem by pro občana v průběhu jeho ekonomicky aktivního života měla znamenat dosažení vyšších výdělků, z kterých si může doplatit pojistné na dobrovolné pojištění (pokud bude mít zájem) a není tedy nutné tuto dobu v rámci solidarity základního důchodového pojištění nadále zohledňovat.

6. ZÁVĚR

Parametrické změny zákona o důchodovém pojištění provedené zákonem č. 306/2008 Sb., s účinností od 1. 1. 2010 významným způsobem ovlivnily a do budoucna ovlivní důchodové nároky velkého množství pojištěnců. Z provedeného výzkumu vyplynulo, že hlavní problémy v praktickém provádění důchodového pojištění spočívají ve složité a pro občany špatně pochopitelné právní úpravě. Nedostatečná orientace v právní úpravě snižuje schopnost správného rozhodnutí klientů v oblasti jejich důchodových nároků. Mezi další zjištěná problematická místa lze zařadit dlouhou dobu řízení o přiznání dávky důchodového pojištění především u invalidních důchodů, složité a zdouhavé vysvětlování změn v důchodovém pojištění, zejména v zápočtu náhradních dob pojištění nebo využití možnosti volby zohlednění vyloučených dob místo příjmů při výpočtu výše důchodu.

Zjištěný možný dopad parametrických změn důchodového pojištění účinných od 1. 1. 2010 na občany lze shrnout následovně:

1. S prodloužením potřebné délky doby pojištění pro vznik nároku na starobní důchod z 25 na 35 let lze očekávat, že v budoucnu bude přibývat žadatelů, kterým nevznikne nárok na starobní důchod z důvodu nezískání potřebné doby pojištění při dosažení „obecného“ důchodového věku.
2. V souvislosti s postupným zvyšováním důchodového věku může dojít ve větší míře k dlouhodobému čerpání nemocenských dávek a k nárůstu invalidity u starších občanů.
3. Pokud nebudou přijata efektivní opatření na trhu práce, která by přispěla ke zvýšení zaměstnanosti občanů předdůchodového věku, lze očekávat nárůst nezaměstnanosti u této skupiny osob.
4. Vyloučením studia na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole z náhradních dob pojištění dojde ke snížení výše procentní výměry budoucích důchodců a zvýšení rizika nesplnění podmínky získání 35 let pojištění pro vznik nároku na starobní důchod.

5. U předčasných starobních důchodů se dopad vyšší redukce procentní výměry při předčasném odchodu do důchodu o více než 720 dnů před dosažením důchodového věku projevil vyšším snížením procentní výměry již u dávek přiznaných po 31. 12. 2009. Dle respondentů se snížil počet žadatelů o předčasný starobní důchod, kterým do dosažení důchodového věku chybí více než 720 dnů.
6. Pozitivní dopad na vznik nároku na invalidní důchod občanů starších 38 let má doplnění alternativní možnosti jak splnit podmínku potřebné doby pojištění, kdy je nově podmínka splněna i získáním 10 let pojištění v období posledních 20 let před vznikem invalidity. Opatření umožnilo získat nárok na invalidní důchod lidem, kterým před 1. 1. 2010 nevznikl.
7. Pozitivní dopad na důchodové nároky občanů má změna právní úpravy spočívající v tom, že se v případě změny stupně invalidity již nezkoumá, zda je splněna podmínka potřebné doby pojištění. Pokud byl invalidní důchod pro jakýkoliv stupeň invalidity již přiznán a při kontrolní lékařské prohlídce dojde ze změně stupně invalidity, nárok na invalidní důchod pro příslušný stupeň invalidity vždy vznikne.

Dostatečná úroveň informovanosti o nastavení stávajícího důchodového systému a jeho změnách je jedním z předpokladů správného rozhodnutí, které může v budoucnu ovlivnit vznik nároku na důchod i jeho výši. I ve státěm garantovaném průběžném pilíři je nárok na dávku vázán na splnění zákonem daných podmínek. Mohou nastat situace, kdy přestože dojde k sociální události, nevznikne nárok na výplatu důchodu, nejčastěji z důvodu nesplnění potřebné doby pojištění. Ráda bych, aby výsledky mého výzkumu poukázaly na důsledky vyplývající z neodpovědného přístupu ke svému pojištění.

Domnívám se, že cíl práce zjistit hlavní problémy, které se v praxi vyskytují při aplikaci parametrických změn v důchodovém pojištění účinných od 1. 1. 2010 a zjistit možný dopad těchto parametrických změn na občany byl splněn.

Bakalářská práce může být využita pro lepší orientaci v právní úpravě důchodového pojištění, ke zvýšení informovanosti o změnách v této oblasti i jako námět pro případnou změnu právní úpravy důchodového pojištění.

7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. BÁRTLOVÁ, S. - HNILICOVÁ, H. *Vybrané metody a techniky výzkumu zjišťování spokojenosti pacientů*. 1. vyd. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 2000. 118 s. ISBN 80-7013-311-2.
2. BISKUP, J. Změny v oblasti důchodového pojištění provedené zákonem č. 306/2008 Sb. *Práce a mzda*, 2008, roč. 56, č. 9, s. 6-9. ISSN 0032-6208.
3. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2065* [online]. 19.5.2009 [cit. 2010-05-29].
Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/4020-09>>.
4. DEUTSCHE RENTENVERSICHERUNG BUND *Regelaltersrente* [online]. 1.10.2010 [cit. 2011-03-05]. Dostupné z:< http://www.deutsche-rentenversicherung-bund.de/SharedDocs/de/Inhalt/02_Rente/00_rente_mit_67/Januar_07_regelaltersrente.html?nn=46814>.
5. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. 6. dotisk 3. vyd. Praha: Karolinum, 2009. 372 s. ISBN 978-80-246-0139-7.
6. HÁJEK, Z. Změny v důchodovém systému. *Poradce*, 2009, č. 12 – 13, s. 266-281. ISSN 1211-2437.
7. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
8. KAHOUN, V. Důchodové pojištění. In *Sociální zabezpečení: Vybrané kapitoly*. Praha: TRITON, 2009. s. 219-255. ISBN 978-80-7387-346-2.
9. KAHOUN, V. - VURM, V. - KUČEROVÁ, B. *Vybrané kapitoly z pojišťovnictví*. 1.vyd. Praha: TRITON, 2008, 88 s. ISBN 978-80-7387-130-7.
10. KOLDINSKÁ, K. *Sociální právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007. 176 s. ISBN 978-80-7179-620-6.
11. KOTÍKOVÁ, J. Problematika zaměstnanosti starších osob v kontextu českého trhu práce. *Fórum sociální politiky*, 2008, roč. 2, č. 1, s. 14-17. ISSN 1802-5854.
12. KOZLOVÁ, L. *Výzkum v sociální oblasti* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta. [cit. 2010-06-27].

- Dostupné z: <http://www.eamos.cz/amos/ksb/externi/ksb_305/index.htm >.
13. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 4. přeprac. a aktual. vyd. Praha: ASPI, 2007 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.
  14. KREBS, V. a kol. *Solidarita a ekvivalence v sociálních systémech*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2009. 180 s. ISBN 978-807416-044-8.
  15. LANG, R. - PELIKÁNOVÁ, H. - DORČÁKOVÁ, J. Nejdůležitější změny v oblasti důchodového pojištění účinné od 1. ledna 2010 - 1. část. *Národní pojištění*, 2009, roč. 40, č. 10, s. 9-13. ISSN 0323-2395.
  16. LANG, R. - PELIKÁNOVÁ, H. - DORČÁKOVÁ, J. Nejdůležitější změny v oblasti důchodového pojištění účinné od 1. ledna 2010, 2. část – invalidní důchody. *Národní pojištění*, 2009, roč. 40, č. 11, s. 9-11. ISSN 0323-2395.
  17. LANG, R. - PELIKÁNOVÁ, H. - DORČÁKOVÁ, J. Změny v zákoně č. 582/1991 Sb.. *Národní pojištění*, 2009, roč. 40, č. 12, s. 7-9. ISSN 0323-2395.
  18. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Důchodové pojištění* [online]. [cit. 2010-06-19]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/3>>.
  19. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 2008* [online]. 31. 10. 2008 [cit. 2010-06-24]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/5409>>.
  20. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Příprava podkladů pro rozhodování o pokračování důchodové reformy v letech 2004 až 2005 (činnost tzv. Bezděkovy komise)* [online]. 1. 6. 2007 [cit. 2010-06-24]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/2228>>.
  21. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Závěrečná zpráva PES* [online]. 9. 6. 2010 [cit. 2010-07-20]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8896/2010_06_03_Zaverecna_zprava_final_cistopis.pdf>.
  22. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Závěrečná zpráva PES: Příloha č. 5 - Zpracování návrhu zásad právní úpravy možnosti opt out ze základního důchodového systému* [online]. 9. 6. 2010 [cit. 2010-06-24]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8902/Priloha_5.pdf>.

23. MOLEK, J. Ekonomická podstata sociálního zabezpečení. In *Sociální zabezpečení: Vybrané kapitoly*. Praha: TRITON, 2009. s. 81-108. ISBN 978-80-7387-346-2.
24. ÖSTERREICHISCHE SOCIALVERSICHERUNG. *Pensionsantritt berechnen* [online]. [cit. 2011-03-05]. Dostupné z: <http://www.sozialversicherung.at/portal27/portal/esvportal/services/services/Window?action=2&p_menuid=8224&p_tabid=4>.
25. PECHAN, L. Podstatné změny ve vymezení invalidity. *Národní pojištění*, 2009, roč. 40, č. 11, s. 25-26. ISSN 0323-2395.
26. PELIKÁNOVÁ, H. – LANG, R. Výše invalidního důchodu při změně stupně invalidity. *Národní pojištění*, 2010, roč. 41, č. 12, s. 5-8. ISSN 0323-2395.
27. POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Sněmovní tisk 277/0, Novela z. o důchodovém pojištění* [online]. 2011 [cit. 2011-03-28]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=277&CT1=0>>.
28. POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Sněmovní tisk 435/0, část 1/3 Novela z. o důchodovém pojištění* [online]. 2008 [cit. 2011-02-12]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=435&CT1=0>>.
29. PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik*. 11. aktual. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2010. 128 s. ISBN 978-80-247-3292-3.
30. PŘIB, J. Změny v důchodovém pojištění od roku 2010. *Práce a mzda*, 2009, roč. 57, č. 12, s.10-16. ISSN 0032-6208.
31. PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. *Důchodové předpisy s komentářem*. 6. aktual. vyd. Olomouc: ANAG, 2010, 543 s. ISBN 978-80-7263-585-6.
32. ŠIMÁK, M. Úvod do práva sociálního zabezpečení. In *Sociální zabezpečení: Vybrané kapitoly*. Praha: TRITON, 2009. s. 25-49. ISBN 978-80-7387-346-2.
33. TOMEŠ, I. *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. vyd. Praha: SOCIOKLUB. 2001. 262 s. ISBN 80-86484-00-9.
34. TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 4. přepracované a doplněné vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. 367. s. ISBN 978-80-7400-032-4.
35. VOPÁTEK, J. Kdy odejít do řádného starobního důchodu?. *Národní pojištění*, 2009, roč. 40, č. 12, s. 10-12. ISSN 0323-2395.

36. VOŘÍŠEK, V. *Pomýšlíte na důchod?* 2. aktual. vyd. Praha: ASPI, 2007. 164 s. ISBN 978-80-7357-251-8.
37. WERNEROVÁ, J. K vyhlášce o posuzování invalidity. *Národní pojištění*, 2009, roč. 40, č. 12, s. 23-27. ISSN 0323-2395.
38. *Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění.*
39. *Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění platném do 31. 12. 2009.*
40. *Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, v platném znění*
41. *Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, v platném znění.*

8. KLÍČOVÁ SLOVA

důchodové pojištění

invalidní důchod

pozůstalostní důchody

starobní důchod

parametrické změny

reforma

9. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

č.	číslo
ČR	Česká republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OSSZ	okresní správa sociálního zabezpečení
OSVČ	osoba samostatně výdělečně činná
Sb.	Sbírka zákonů
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
ust.	ustanovení
ZDP	Zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění
ZPSZ	Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti
ZOPSZ	Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení

10. PŘÍLOHY

Příloha č. 1 - Důchodový věk pojištěnců narozených v období let 1936 až 1968

Příloha č. 2 - Podíly věkových skupin dle Projekce 2009, střední varianta

Příloha č. 3 - Struktura obyvatelstva podle pohlaví a věku (k 1.1.), dle Projekce 2009,
střední varianta

Příloha č. 1

Tabulka 1. Důchodový věk pojištěnců narozených v období let 1936 až 1968

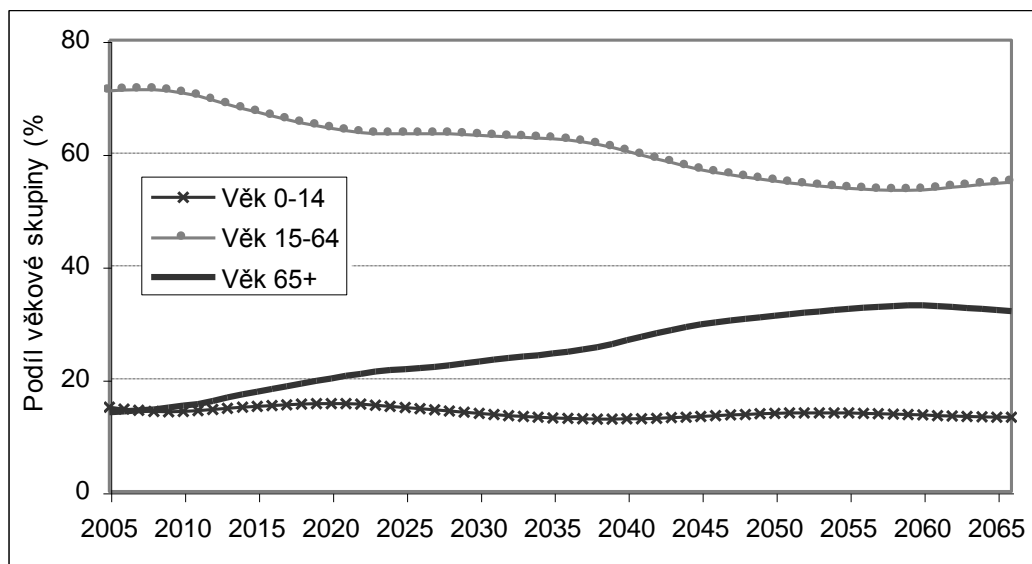
Rok narození	Důchodový věk činí u						
	mužů	žen s počtem vychovaných dětí					
		0	1	2	3	4	5 a více
1936	60r+2m	57r	56r	55r	54r	54r	53r
1937	60r+4m	57r	56r	55r	54r	54r	53r
1938	60r+6m	57r	56r	55r	54r	54r	53r
1939	60r+8m	57r+4m	56r	55r	54r	54r	53r
1940	60r+10m	57r+8m	56r+4m	55r	54r	54r	53r
1941	61r	58r	56r+8m	55r+4m	54r	54r	53r
1942	61r+2m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m	54r+4m	53r
1943	61r+4m	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m	54r+8m	53r+4m
1944	61r+6m	59r	57r+8m	56r+4m	55r	55r	53r+8m
1945	61r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m	55r+4m	54r
1946	61r+10m	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m	55r+8m	54r+4m
1947	62r	60r	58r+8m	57r+4m	56r	56r	54r+8m
1948	62r+2m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m	56r+4m	55r
1949	62r+4m	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	56r+8m	55r+4m
1950	62r+6m	61r	59r+8m	58r+4m	57r	57r	55r+8m
1951	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m	57r+4m	56r
1952	62r+10m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m	57r+8m	56r+4m
1953	63r	62r	60r+8m	59r+4m	58r	58r	56r+8m
1954	63r+2m	62r+4m	61r	59r+8m	58r+4m	58r+4m	57r
1955	63r+4m	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	58r+8m	57r+4m
1956	63r+6m	63r	61r+8m	60r+4m	59r	59r	57r+8m
1957	63r+8m	63r+4m	62r	60r+8m	59r+4m	59r+4m	58r
1958	63r+10m	63r+8m	62r+4m	61r	59r+8m	59r+8m	58r+4m
1959	64r	64r	62r+8m	61r+4m	60r	60r	58r+8m
1960	64r+2m	64r+2m	63r	61r+8m	60r+4m	60r+4m	59r
1961	64r+4m	64r+4m	63r+4m	62r	60r+8m	60r+8m	59r+4m
1962	64r+6m	64r+6m	63r+8m	62r+4m	61r	61r	59r+8m
1963	64r+8m	64r+8m	64r	62r+8m	61r+4m	61r+4m	60r
1964	64r+10m	64r+10m	64r+4m	63r	61r+8m	61r+8m	60r+4m
1965	65r	65r	64r+8m	63r+4m	62r	62r	60r+8m
1966	65r	65r	65r	63r+8m	62r+4m	62r	61r
1967	65r	65r	65r	64r	62r+8m	62r	61r+4m
1968	65r	65r	65r	64r	63r	62r	61r+8m

Zdroj: MPSV

Vysvětlivky: "r" znamená rok, "m" znamená měsíc

Příloha č. 2

Graf 1. Podíly věkových skupin dle Projekce 2009, střední varianta

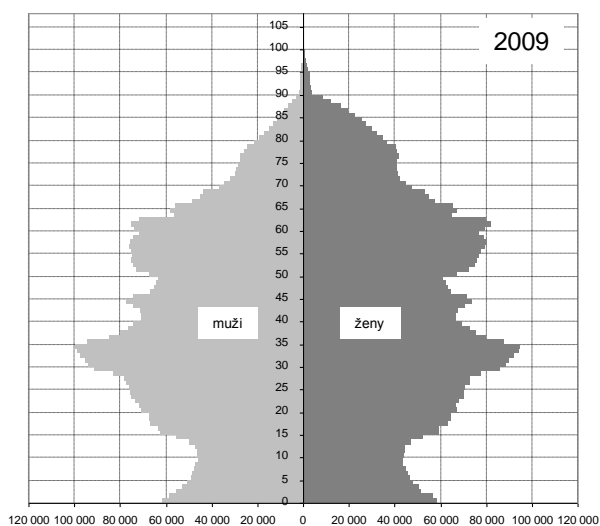
Zdroj: ČSÚ

Příloha č. 3

Graf 1. – 4.

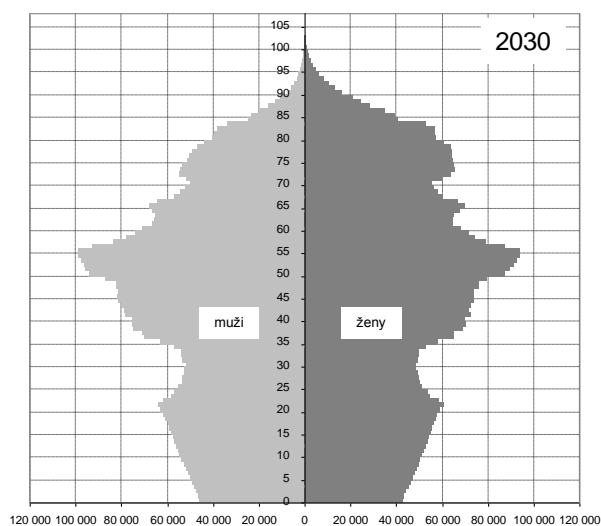
Struktura obyvatelstva podle pohlaví a věku (k 1.1.), dle Projekce 2009, střední varianta

Graf 1 – rok 2009

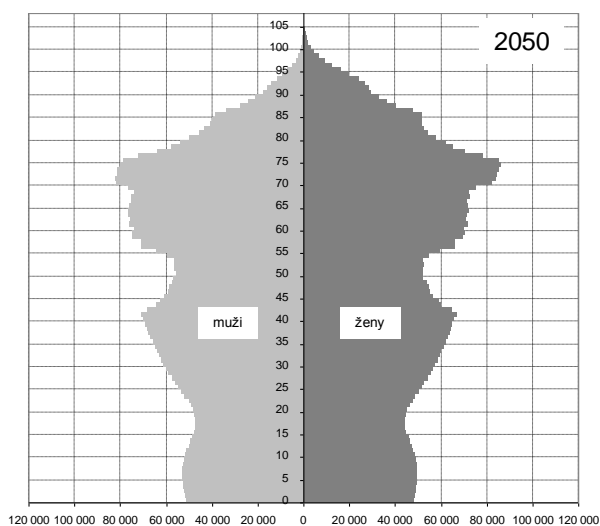
Zdroj: ČSÚ

Graf 2 – rok 2030

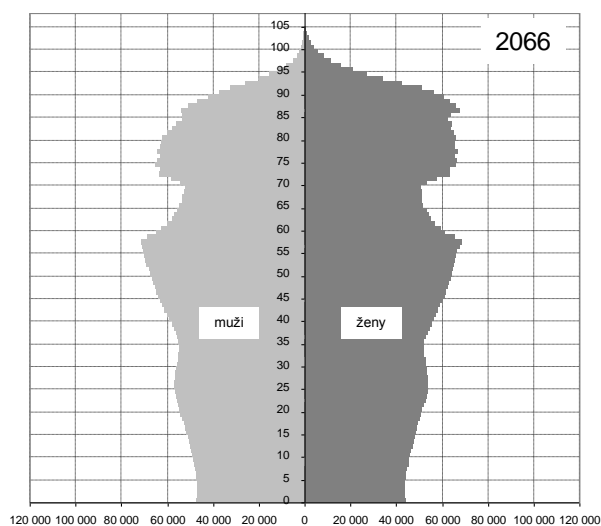
Zdroj: ČSÚ

Graf 3 – rok 2050

Zdroj: ČSÚ

Graf 4 – rok 2066

Zdroj: ČSÚ

